„Filosofia ar trebui să fie trimisă în beci, la curățat cartofi"

● Zig – zaguri dialogice cu Petre Țuțea ●

CONVORBIRI LITERARE

FONDAT 1867 DE „JUNIMEA"

Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din România, serie nouă nr. 36 (1282) noiembrie 1990

Cacialmaua „liberalizării prețurilor"

Începînd de la 1 noiembrie se „liberalizează" prețurile. Sînt exceptate, deocamdată, alimentele de strictă necesitate. Dar și prețurile lor se vor alinia, după Anul Nou, celorlalte. De patruzeci și cinci de ani trăim prost. De acum înainte vom trăi și mai prost. Însă guvernul ne asigură că aceasta e unica soluție de a ieși din falimentul economic. Am fost mereu îndemnați să strîngem cureaua în numele unui viitor îmbelșugat. Astăzi, ni se cere cu seninătate același lucru : să îndurăm privațiunile în numele unui mîine mai de doamne ajută. Ca și cum am avea șapte vieți și ne putem permite luxul cheltuirii uneia în mizerie. Guvernanții comuniști au încărcat masa cetățeanului de rînd cu promisiuni. Urmașii lor îi oferă, în alte ambalaje, tot vechiul meniu : răbdările prăjite.

Pînă mai anul trecut, „liberalizarea" prețurilor se chema altfel : „reașezarea" prețurilor. Îndărătul cuvintelor se profila însă aceeași amenințătoare perspectivă : scumpirea vieții. Era în obiceiul comuniștilor să boteze măsurile impopulare cu nume cît mai nevinovate. Nu altfel procedează actualii guvernanți. Mai mult decît atît, justifică grava măsură, cu proporții necutezate vreodată de comuniști, prin argumentele teoreticienilor pieții libere. Ieri, „viitorul de aur" era comunismul, azi — economia de piață.

Ieri, argumentele autorității erau trase din clasicii marxism-leninismului și din degenerații lor continuatori. Azi, ele sînt scoase din economiștii occidentali, prefăcuți în leacuri universale. Bineînțeles că observațiile acestora sînt valabile, dar numai în cadrul strict al economiei de piață. Or, noi încă nu avem așa ceva. Degeaba ni se spune că „liberalizarea" prețurilor ar fi primul pas către o asemenea economie. Economia de piață înseamnă concurență. Există concurență pe piața românească ? Nu, căci statul e singurul proprietar al mijloacelor de producție. Pe de altă parte, prețul trebuie să fie rezultatul negocierii dintre producător și cumpărător, măsura raportului dintre cerere și ofertă. Dar cîtă vreme oferta e unică, negocierea devine imposibilă. Statul-producător stabilește prețurile după bunul său plac, iar cetățeanul-cumpărător plătește, de voie de nevoie, cît i se cere. De aceea, urcarea recentă a prețurilor, decisă de stat înainte să existe și alți proprietari-producători, este arbitrară. Incapabil să satisfacă cererea, dar încăpățînîndu-se a deține monopolul producției (timidele forme de privatizare îngăduite în ultimele luni nu schimbă decît superficial regimul proprietății), statul se poate oricînd prevala de legile economiei de piață, inactive în România, ca să ridice prețurile. Stimulează scumpirile producția ? Mai degrabă o împiedică. Întreprinderile, acum falimentare, vor realiza nesperate beneficii cu muncă puțină. Cine e preocupat de creșterea producției, de diversificarea ei, cînd, oricum ar lucra, iese în cîștig ? Majorarea scandaloasă a prețurilor urmărește, în realitate, salvarea întreprinderilor de la dezastru pe seama buzunarului cetățeanului. Și mai urmărește ceva : retragerea din circulație a imensei cantități de bancnotă fără acoperire, oferite cu iresponsabilă dărnicie în perioada campaniei electorale. Greșelile trecute și prezente ale guvernanților ajung să fie plătite tot de săraca pungă a bietului contribuabil.

Dacă „liberalizarea" prețurilor ar fi avut drept scop reala însănătoșire a economiei românești, probabil că lucrurile ar fi evoluat altfel. În fond, din ianuarie încoace, noi am avut și o mică piață liberă, aceea a producătorilor agricoli particulari. A fost singura piață alimentară abundentă, cu produse de o calitate superioară acelora furnizate de stat și, evident, la prețuri ceva mai mari. Dar nu astronomice. Concurența regla prin ea însăși prețurile, nesocotind orice intervenție exterioară. Funcționarea acestei piețe trebuia să o studieze guvernul și să tragă cuvenitele învățăminte. Atunci și-ar fi concentrat atenția în direcția stimulării inițiativei particulare în producția industrială, încurajînd apariția unor patroni puternici, concurenți reali ai statului-patron, și lăsînd prețurile să se autoregleze. Așa însă, punînd carul înaintea boilor, intervenind cu brutalitate în mecanismul prețurilor, dictate de sus, guvernul nu face decît să mimeze trecerea la economia de piață și să-l aducă pe cetățean la sapă de lemn.

Al. DOBRESCU

HOLBEIN : Simulacrele morții

• Moartea clinică, un moment al revelației •

● Traduceri din Roger Caillois, Michel Tournier, Leon Șestov ●

Sînteţi fesenist, domnule?

— Sînteţi fesenist, domnule?

— Da.

— Extraordinar! Extraordinar! Daţi-mi voie să vă îmbrăţişez, domnule! Sînteţi primul fesenist pe care îl întîlnesc în viaţa mea, şi îmi mărturiseşte acest lucru între patru ochi, permiteţi-mi să respir de cîteva ori adînc! Nu-mi vine sufletul la loc. O adevărată surpriză, domnule. Tocmai cînd nu mai speram să întîlnesc vreodată un fesenist. Nemaipomenit... Nu glumiţi cumva?

— Da de unde? Dacă am spus da, e da.

— Şi totuşi?

— Nici un totuşi. Poftiţi carnetul de membru. Plătesc şi cotizaţia. Luaţi-l în mînă, pipăiţi-l!

— Da, da... văd că are şi poză. Dar parcă cel din poză nu seamănă cu dvs. Dvs. aveţi barbă şi cel din poză n-are. Dvs. vă uitaţi la mine, iar cel din poză priveşte într-o parte... V-aţi călugărit cumva între timp?

— Nu, mi-am lăsat pur şi simplu barbă. O grijă mai puţin cea a bărbieritului zilnic.

— Înseamnă că sînteţi pur şi simplu copleşit de treburi importante. N-aţi lăsat să vă mai crească ceva? Aţi cîştiga timpul de care înţeleg că aveţi atîta nevoie.

— Domnule!

— Înţeleg, vreţi să mă mustraţi, dar eu tot nu cred că sînteţi fesenist. Peste tot întîlneşti carnete şi ştampile. Cu un kil de rachiu oricine îţi tipăreşte orice. Mereu auzim din ziare că unul sau una sau unii au şters-o cu ştampila, cu bănuţii.

— E adevărat, dar eu nu sînt dintre aceia. Sînt un fesenist pur şi simplu.

— O spuneţi cu atîta naturaleţe încît mă cutremur de neaşteptata şi nesperata descoperire pe care am făcut-o.

— De ce? Sînt atîţia în fesene. Nu i-ai întîlnit d-ta, dar ei există aşa cum exist şi eu.

— Că d-ta eşti, exişti — sînt convins. Dacă n-ai fi, ar însemna să nu-mi mai cred nici simţurile şi nu ştiu unde-aş ajunge. Dar simţurile, nu că mă înşeală, dar nu-mi dau esenţialul despre d-ta; dacă eşti sau nu fesenist! Deoarece sînteţi pentru mine aproape un miracol, nu v-aş putea descrie, nu v-aş putea prezenta în chip convingător unui alt semen al nostru. După cum ştiţi, un miracol copleşeşte mintea şi leagă limba. Cel mult aş putea reda într-un poem, într-un tablou sau într-o bucată muzicală ceea ce trăiesc în surpriza întîlnirii cu un fesenist, chiar dacă n-aş fi înţeles nimic, ceea ce ar putea face oricine, dacă mintea îi este puţin tulburată. Prin urmare, sînteţi pentru mine un caz în afara ştiinţei de care se pot ocupa magii, vrăjitorii, poeţii, teologii. Nu poate exista ştiinţă a unui gen reprezentat printr-un singur exemplar concret. Or, eu am întîlnit în dvs. exemplarul, dar genul se pare că n-am să-l găsesc niciodată. De aceea socot deocamdată că întîlnirea cu dvs. este un miracol.

Tonitza: Ce contingent eşti camarade?

— De ce? Sînt atîtea ştiinţe ale individualului, sau exemplarului, cum aţi spus dvs., fie pentru că a pierit genul sau este pe cale de dispariţie, fie pentru că genul, în acelaşi timp şi în mai multe locuri nu produce decît un exemplar într-un loc determinat, în vreme ce exemplarele trecute sînt oale şi ulcele. Este adevărat că aceste ştiinţe sînt descrieri, istorii şi poveşti, dar cu toate acestea ele nu se referă la miracole. Întîlnirea cu unicatul nu este un miracol.

— Ba este un miracol, stimate domn. De ce? Un partid, numit fesene a cîştigat cu o majoritate copleşitoare alegerile de la 20 mai. Prin urmare, la întrebarea mea pusă la 10 oameni luaţi la întîmplare: Sînteţi fesenist? trebuiau să-mi răspundă „da" măcar jumătate. Ei bine, pînă acum nu mi-a răspuns „da" nici unul. Răspunsul d-tale îmi răstoarnă toată experienţa, deoarece este primul şi nu trag nădejde să întîlnesc un al doilea. Pînă şi cei care scriu în ziare, vorbesc la televizor, sau sînt cunoscuţi public ca persoane acţionînd sub sigla fesene, mi-au mărturisit că nu sînt fesenişti. Între patru ochi bineînţeles. Cum mai apărea o pereche de ochi, cum vorbeau în numele feseneului. N-aţi observat că activiştii feseneului în public au un nume şi în particular au altul? Cînd nu sînt doctori sau academicieni au nume cît se poate de lungi: celui din actele de stare civilă li se adaugă numele conspirativ sub care au servit securitatea, apoi numele sub care sînt cunoscuţi în public, poreclele şi celelalte. Sînt oamenii cei mai re-numiţi de pe pămînt

— Fiecare este obligat de anumite interese pe care trebuie să şi le apere, să mintă. Negaţi ceea ce se afirmă public şi obtineţi adevărul! Veţi vedea că sînt fesenişti unde vă aşteptaţi mai puţin.

— Să neg? N-aş spune că sînt străin de exerciţiul negării. Ba-l duc pînă la capăt, negînd şi ceea ce aceşti domni mi-au afirmat în particular. Obţin adevărul public al purtărilor bune pe care oricine le poate admira la un fesenist. Urmăriţi la televizor discursul unui fesenist, dar fără sonor! Sau: cercetaţi fesenistul punîndu-i în paranteză discursul, şi, dacă vă veţi trezi în faţa unei fiare care defilează neputincioasă prin faţa gratiilor unei cuşti în care s-a închis singură, să nu fiţi surprins!

— Sînt eu o fiară, domnule?

— Nu, şi de aceea nu cred că sînteţi fesenist. Cu floarea blîndului nu se face primăvara sălbaticului. Iar minunile nu se întîmplă decît unde sînt mari nenorocirile.

— Şi dacă am glumit, d-le nefesenist?

— De ce n-aţi spus-o de la început? De ce mi-aţi arătat carnetul? De ce aveţi şi n-aveţi barbă? De ce aveţi şi n-aveţi...

— Coarne?

— Să zicem...

— ...

— ...

Ioan POPA

Armonica

Nu ştiu cum am ajuns... nu mai ţin minte... ca o armonică. Vor să ţiu cum vor ei...

*

Şi cînd am ajuns acolo m-au întrebat întîi dacă eu sau dacă împreună cu cine. Şi eu le-am zis că nu eu şi nici împreună cu ei. Sau cu alţii.

*

Atunci ei au zis că nu am înălţimea necesară pentru a mă ridica printre ei. Şi m-au lungit.

Şi eu le-am zis că nu eu şi nici împreună.

*

Au zis că nu am lăţimea necesară pentru a mă încadra între ei. Şi m-au lăţit.

Şi eu le-am spus că nu eu şi nici cu ei.

*

După ce s-au mai gîndit, m-au lăsat şi pe mine să mă mai gîndesc.

Nu mai ţin minte. Sau poate...

*

Cînd m-au readus m-au întrebat dacă m-am gîndit bine. Că ei nu au reuşit... Şi le-am răspuns că eu m-am gîndit. Da' nu la ce au vrut ei să mă gîndesc. Asta cred că i-a enervat teribil.

*

Au zis că sînt prea înalt şi că asta nu-i echitabil. Pentru ei. Şi m-au scurtat.

*

Şi au zis că sînt prea lat, că ocup prea mult loc între ei. Şi m-au îngustat.

*

Şi tot aşa. Ca o armonică. Tot timpul. Sînt ceea ce vor ei. (Asta-i pentru ei...).

Codrin BURDUJA

mass-media în pas de defilare

Prea multe animale pe stema României

■ Răspund cu mare întîrziere colegilor de la ziarul „Caţavencu", după cum urmează: motive variate împiedicîndu-mă să mă mărit cu colegiul de redacţie, îmi voi manifesta la rîndul meu afecţiunea menţionînd din cînd în cînd revista „Caţavencu" la această rubrică ■ tot felul de cunoscuţi îmi spun deci despre irezistibilul haz al revistei „Caţavencu"; răsfoind colecţia revistei cu pricina, am întîlnit însă doar idei hazoase, nu şi materializarea lor ■ pentru asta le-ar mai trebui niscaiva condeie ■ cît priveşte ideea izbucnirii războiului în golf, cu modestia care ne caracterizează trebuie să recunoaştem că tradiţionalele numere de 1 aprilie ale revistei „Opinia studenţească" se constituie în precursoare ale revistei „Caţavencu" ■ propunem ca prima să adopte oficial pe cea de a doua, realizîndu-se astfel legătura de familie propusă ■ gata, cred că-i destulă afecţiune ■ rămînînd momentan fără sentimente, răsfoiesc ziarul „Azi" din 24 octombrie ■ lectură care ar sărăci afectiv şi persoane mult mai duioase ca mine ■ reproduc deci fără comentarii acest îndemn din pagina 1, scris de un cititor: (pentru cine n-a băgat de seamă, ziarul „Azi" este scris de două categorii de persoane: „nickname men" şi „readers". Redactorii, cu desăvîrşire lipsiţi de ambiţii, semnează doar în caseta tehnică): „Domnule preşedinte, fiţi din cînd în cînd şi puţin rău!" ■ dorul de Ceauşescu creşte în unii peste orice limită ■ tot pe pagina unu, asist. univ. Gheorghe Oprescu (şi titlul cel mai mic este cel mai mare cînd vrea omul să se mîndrească) ne explică ştiinţific că nu avem nevoie de o alternativă la programul guvernamental, nici chiar una exprimată în termeni moderaţi, ca a aripii tinere a P.N.L. ■ iarăşi a ajuns guvernul nostru în posesia adevărului unic ■ ne-am liniştit ■ avem deci nevoie de o singură idee directoare şi de un preşedinte rău ■ cu ce vă seamănă asta? ■ opoziţia nu se bucură în continuare de nici un fel de indulgenţă din partea ziarului guvernamental, cu o singură excepţie: P.N.L., aripa tînără, care este denumită „fracţiunea radicală a F.S.N." ■ domnule Patriciu, noi nu vrem să vă suspectăm, dar vedeţi şi dv... ■ care domn Patriciu a încercat să cumpere cam brutal felurite ziare de opoziţie, fiind gratulat de acelaşi „Caţavencu" cu deloc măgulitoarea poreclă Dinu Păturiciu ■ sper să vă înşelaţi, băieţi, dar oricum i-aţi zis-o bine ■ are domn Dinu Patriciu publică în organul propriu — **viitorul românesc** — intervenţia sa cu privire la drepturile omului în România la **Internaţionala liberală** de la Helsinki ■ în care zice bine, şi mai ales face o clasificare — prima — adevărată şi inteligentă a Parlamentului Românesc ■ car , după conu Dinu se împarte în conservatori şi reformatori. Şi în cadrul opoziţiei, şi în cadrul Frontului ■ aici are dreptate ■ adevăratul profesionist se cunoaşte după schimbarea spectaculară a concepţiilor sale după cel care-l plăteşte ■ astfel, dl. Dragomir Horomnea, foarte stînga pe cînd nu-l concediase Darie Novăceanu, devine foarte dreapta sub aripa **Viitorului Românesc** ■ pe grafica propusă pentru noua stemă a României figurează cu cinste şi umor involuntar doi leuţi, două acviluţe un bouraş şi lupuşorul dacic ■ aşa de tare ne place combinaţia asta, că alintăm pe autorii proiectului dacă-i considerăm măgăruşi ■ ideea de propunere a emanat de la dl. Gh Dumitraşcu, senator de Constanţa, acela care a fost căutat un timp de poliţia altui judeţ pentru o delapidare ■ cercetările s-au oprit la picioarele dealului Mitropoliei ■ e ceva aici: şi dl. senator Vasile Moiş, despre care era de asemenea vorba să dea socoteală în faţa comisiei de onoare a Senatului cu privire la cei doi morţi pe care-i are pe conştiinţă, vine tot timpul cu propuneri dintr-astea, de aniversări de n+1 ani de la atestarea Bucureştiului şi alte inepţii ■ probabil că cei doi domni constituie nucleul comisiei diversioniste a Senatului român ■ abia eliberată de partid, televiziunea se vinde securităţii ■ cine a văzut emisiunea din seara zilei de 22 octombrie cu privire la glorioasa instituţie denumită Securitatea Română şi căreia nişte răuvoitori i-au schimbat recent numele înţelege ce vreau să spun fără alte comentarii ■ soţia d-lui Radu Câmpeanu însoţită de doi tineri extatici ne răpeşte mai mult de un sfert de oră din emisiunea consacrată opoziţiei **politice**, vorbindu-ne despre binefacerile sfintei Vineri ■ oare opoziţia s-a hotărît să-şi realizeze campania electorală cu aceleaşi mijloace subintelectuale ca şi Frontul? ■ dacă realmente îi pasionează binefacerile, noi n-avem nimic împotrivă să se apuce de binefaceri ■ să se apuce şi sfînta Vineri de politică, poate va avea mai mult succes! ■ în sfîrşit, un număr excelent din revista „România literară" ■ remarcabilă semnătura lui Petru Dumitriu pe pagina 1, din păcate însă în afara ei textul cu pricina nu mai are nimic remarcabil ■ din pricina groaznicului bîzîit al insectelor tovarăşului Hitler, nu m-am putut concentra la sensurile adînci ale ultimului număr al revistei **România Mare** ■ tot felul de zoologisme văzute superficial m-au convins că zvonul conform căruia **România Mare** este organul Comisiei Naţionale privind selecţia şi îmbunătăţirea raselor de porci nu e lipsit de temei ■ şi într-o distopie de George Orwell, porcul ajungea animalul nomenklaturist ■ concluzia: porcul a fost şi rămîne un animal de viitor ■ sau, cel puţin, de **viitor românesc**. ■

A. M.

„Filosofia ar trebui să fie trimisă în beci, la curățat cartofi“

• zig-zaguri dialogice cu PETRE ȚUȚEA •

„În lumea de aici nu e loc pentru nimeni“

Petru Bejan : D-le Țuțea, dacă ar fi să vă reînnoiți acum interesul pentru vreo cercetare filosofică anume, ce subiect v-ar ispiti mai mult ?

Petre Țuțea : Niciunul. Filosofia a spus cele mai mari neadevăruri. Ar cam fi vremea să fie trimisă în beci, la curățat cartofi.

Petru Bejan : Atunci încercările care se mai fac sînt lipsite de noimă. Mi se pare cam dezolantă această perspectivă. Tinerii ar putea fi decepționați. Nu sunteți prea sceptic ?

Petre Țuțea : Omul este un animal muritor, care vine de nicăieri și merge spre nicăieri, la scara lui.

Ștefan Prutianu : La scara lui ca individ sau ca specie Moartea individului n-ar fi un sacrificiu în sensul dispariției speciei ?

Petre Țuțea : Individul este **infima speciae** — cum îl numește Reiner. Da, el merge singur spre nicăieri.

Petru Bejan : Și totuși este mereu tentat să-și eternizeze trecerea. Dumneavoastră nu prea v-ați gîndit să o faceți. Ce-ați spune dacă ar veni cineva să vă ceară învoire de a preda un curs de filosofie... țuțeană ? V-ar cunoaște cel puțin studenții.

Petre Țuțea : Eu nu dau pe viața mea nici o ceapă degerată. Dacă n-o să rămînă nici o urmă după mine aici, pe pămînt, îmi va face mare plăcere, căci poate o să-mi rămînă vreuna în cer. Sfîntul apostol Pavel o să mă așeze unde trebuie în lumea de dincolo, căci în lumea de aici nu e loc pentru nimeni. Dar din moment ce omul e un animal muritor, cuprins într-un joc constant al apariției și dispariției, înseamnă că omul nu e, că tot ce devine — cum spune Parmenide, filosoful grec — nu e. Omul, luat în sine nu-i nimic.

Petru Bejan : Cu toate acestea ați scris un tratat de antropologie .

Petre Țuțea : Da. În tratatul de antropologie am trei premise : **religia** e sediul adevărului (realul care e unic și transcendent în esență face cu putința mai multe adevăruri, adică, pînă la urmă, nici unul), **știința** e sediul folosului și **arta** sediul plăcerii. În plus, am definit adevărul — cred că a apărut asta pe undeva, nu știu unde — ca fiind format din doi termeni : **divinitate** și **nemurire**. Dacă nu exista unul din cei doi termeni, rămînem cu un Dumnezeu care nu mîntuie.

Petru Bejan : Deci Dumnezeu nu trebuie să fie ceva abstract, situat în afara omului...

Petre Țuțea : Nici nu este. Dumnezeu nu poate fi definit ; a încerca să spui ce este Dumnezeu e o idioție ; nu poți să cobori Absolutul la nivel logic.

Jirgen Klaude : Confruntare

Petru Bejan : Îmi amintesc totuși că într-o discuție anterioară negați ideea posibilității de acreditare a unei logici a inimii, a sentimentelor — așa cum încercase Th. Ribot să dovedească. Consimțiți așadar că ar fi o alternativă experiențială de cunoaștere, deosebită de cea logică, discursivă ? Misticii, precum se știe, o revendică.

Petre Țuțea : La nivelul logic, omul știe neștiind și află neaflînd. La nivelul logic nu știm nimic. Știm că există trenuri, avioane..., atît. Cine caută aici adevărul, rătăcește.

„Știința este o cățea imperfectă“

Ștefan Prutianu : Ce amestec ar putea avea aici preprogramarea biologică a insului ; faptul că în informația genetică sîntem comandați și comportamental ?

Petre Țuțea : E drept, omul se desface din primordii. Evoluția este o iluzie. Eu îmi închipui că omul se desface din principii, din primordii, așa cum desfaci ața de pe ghem. Ceea ce înseamnă că principiul biblic, creaționist, stă în picioare, că este absolut. Iar știința este o cățea imperfectă. Să-mi răspundă mie un om de știință cînd, unde și în ce chip a apărut **homo sapiens** de astăzi. Am întrebat o doctoriță și mi-a răspuns : „Nu știu“. I-am zis : „Ai luat examenul. Dacă-mi spuneai că știi, discutam pînă la Judecata de Apoi“.

Petru Bejan : A fost abilă, suspendînd răspunsul.

Petre Țuțea : Păi să-ți spun un lucru. Se vorbește despre autocunoaștere. Păi omul nu se poate autocunoaște ; introspecția e nulă.

Petru Bejan : Să fie așa, un narcotic doar... consolator ?

Petre Țuțea : Socrate, în **Charmides**, dialogul lui Platon, discută și întreabă : „Ce este înțelepciunea ?“ Iar Socrate, cu geniul lui intelectual demonstrează că autocunoașterea este imposibilă. Eu spun mai mult : că este imposibilă fără revelație. Și la întrebarea „Cum putem afla cine sîntem ?“ Socrate a răspuns : „Să căutăm un zeu !“

Petru Bejan : Și a găsit... daimonul.

Petre Țuțea : Care nu-i nimic. Ăla e un zeu interior, o neliniște interioară.

Petru Bejan : Da, dar îi dădea replica, impulsul...

Petre Țuțea : Îi dădea impulsul să înjure pe măsa, pe Tița, pe Mița, pe Niță, pe Ghiță... dar ce e el, daimonul ?... Nimic.

Ștefan Prutianu : Revenind la știință, nu numaidecît ca sediu al folosului, ci la granițele ei. Heisenberg vorbea de acea relație de indeterminare : încercăm să cunoaștem ceva, și ne scapă altceva. Ce semnificație au limitele cunoașterii pentru filosof ?

Petre Țuțea : Există o ipoteză a lui Heisenberg, după care știința se desfășoară la infinit. Dar asta e o ipoteză de lucru. Dacă încremenim ipoteza asta realizăm un fenomen de absolutizare. Asta e expresia lui Max Scheler. Omul are năravul ăsta stupid de a absolutiza unele din supozițiile spiritului.

Ștefan Prutianu : O încercare de a eterniza niște efemeride.

Petre Țuțea : În felul acesta nu se ajunge la vreun adevăr.

Petru Bejan : Dv. propuneți totuși o cale de aflare a adevărului — cea mistică.

Petre Țuțea : Da, dar aceasta nu este a omului, ci a lui Dumnezeu. Pe aceasta o primești. Calea omului se cheamă „căutare indeterminată“.

Ștefan Prutianu : Dacă accesul la veritabila cunoaștere nu se face decît prin revelație, înseamnă că aceasta nu depinde de om, că e un dat exterior.

Petre Țuțea : Altă cale decît revelația, decît incidența divinității nu există. Revelația e mistică.

Petru Bejan : Și în relația Om — Dumnezeu, primul este un simplu cerșetor ? El cere, primește sau așteaptă să i se dea ? Sau, dacă e înzestrat, dacă are unele predispoziții, primește mai mult ?

Petre Țuțea : Nu, nu-i cerșetor. Cerșetoria înseamnă căutare. Dacă te apuci să cauți — cum am spus — afli neaflînd și știi neștiind, adică mai știi cîte ceva, mai afli ceva. Atît. Cînd apare revelația, ai depășit domeniul științificului și ai intrat în domeniul religiei, al eternității. Știința este guvernată de dimensiunea infinitului — care este echipolent cu neantul, iar religia este guvernată de dimensiunea veșniciei. Isus Hristos este etern, nu infinit. Este infinit ca putere, asta-i altceva.

Petru Bejan : Eternitatea poate fi o dilatare fără de margini a timpului ?

Petre Țuțea : Nu-i deloc dilatare ; e însuși absolutul.

Ștefan Prutianu : Infinitul comportă o trimitere aritmomorfă, pe cînd eternitatea e întregul absolut. Așa-i ?

Petre Țuțea : Infinitul este amorf.

Petru Bejan : Static ?

Petre Țuțea : Nu-i static deloc ; e dinamic și neadevărat.

Petru Bejan : Care va să zică... o iluzie.

Petre Țuțea : Și asta.

„Meditația este calea spre Găești“

Ștefan Prutianu : În drum către dumneavoastră l-am rugat pe prietenul meu să vă întrebe ce părere aveți despre... amorul tantric. Tocmai a cunoscut cîțiva „exegeți“ yoga.

Petru Bejan : Să vă spun despre ce este vorba. După revoluție, pentru unii s-au deschis nesperate posibilități. Preluăm fără discernămînt multe din modele Occidentului. Occidentul, la rîndu-i, a preluat cîte ceva din exotismele Orientului. Dar în manieră vulgarizată. Yoga, de pildă.

Petre Țuțea : Nu vulgarizată, ci vulgară, căci Orientul e vulgar. Creștinii nu au nevoie de yoga.

Petru Bejan : În Apus sînt „organizate“ meditații.

Petre Țuțea : Meditația e calea spre... Găești. Ajungi la Găești meditînd. Meditația nu este o cale spre adevăr. Este viciul fundamental al cunoașterii yogine. Creștinismul se instalează peste Asia și experiențele ei (vezi Yoga) cu o suveranitate aproape disprețuitoare.

Ștefan Prutianu : Totuși pare a fi o pistă către cunoașterea sinelui. Chiar în sensul psihanalitic al lui Freud.

Petre Țuțea : Păi ce să apelăm la Freud ? El are dreptate cîtă coamă am eu în cap acum.

Ștefan Prutianu : Este o baie în interior...

Petru Bejan : O baie în interior... dar ieși de acolo cam toropit, amețit și vlăguit.

Petre Țuțea : Psihanaliza lui Freud este o pulverizare, o atomizare a stărilor sufletești — pe care le definește și Kant. Pentru a dovedi că sufletul ca atare, ca esență, nu există, Kant se coboară la nivelul psihologic. Clipele se descompun pur și simplu, ceea ce face ca fluviul lor infinit să facă imposibilă afirmarea sufletului ca esență.

Petru Bejan : Dar să-mi continui spusele... În Occident femeile s-au apucat cu sîrg să facă yoga.

Petre Țuțea : Pentru femei este chiar foarte bună.

Petru Bejan : Au scris tratate de yoga, cărți de antrenament.

Petre Țuțea : Deci sînt mai puțin curve.

Petru Bejan : Tocmai aici este boala ; au început să practice yoga-tantra, amorul tantric. Este un domn aici, la București, care predică peste tot „amorul tantric“.

Petre Țuțea : Daaa. E cam „jucauș“, bag seamă.

Petru Bejan : Dar are o perfectă acoperire „teoretică“.

Petre Țuțea : Nu, d-le. E anormal mintal. Dacă ești creștin nu poți fi totodată și yogin.

Ștefan Prutianu : Totuși se practică yoga-tantra în grupuri mari și oamenii par interesați. Poate deveni un fenomen social care trebuie privit cu luoa.

Petre Țuțea : Sînt anormali, d-le. La spitalul 9 de nebuni sînt numai Napoleoni și Iuliu Cezari. N-ai loc de Cezari. Omul e un animal liber și zănatec. În zănăticia lui poate să facă ce vrea. În fond, e un joc spiritual între imaginație și intelectul care, dacă nu e sănătos, nu operează cenzurări brașoavelor plăsmuite de închipuire.

Ștefan Prutianu : Și altceva : artele marțiale pătrund cu o presiune uimitoare în preocupările adulților și copiilor ; se deschid cursuri fel de fel : karate, judo... Sînt și astea tot împrumuturi asiatice. Se pare că au un mare succes.

Petre Țuțea : Dacă declari că nu știi nimic despre astea ești un om mîntuit.

„Occidentul e obosit“

Petru Bejan: Este o adevărată invazie a Orientului în Occident.

Petre Țuțea : Occidentul a obosit. În loc să fugă în jurul parcurilor în izmene, împrumută prejudecăți asiatice pentru a zice că se află în treabă. A prelua aceste lucruri care n-au nimic european este o aflare în treabă. Vorbea cineva, odată, despre concepția indo-europeană. Spunea că la München se vorbește ca la Bombay.

Petru Bejan : Totuși, porțile Orientului au fost larg deschise de un european, de un român, M. Eliade, pe care toți îl invocă...

Petre Țuțea : M. Eliade este imperfect. A avut o mare sete de originalitate. Atît.

Petru Bejan : A dori originalitatea e o imperfecțiune, o limită ?

Petre Țuțea : Cred că despre originalitate v-am vorbit și data trecută. Heidegger, citindu-l pe Aristotel (în grecește, că el știa grecește) a spus că s-a mirat cum un gînditor de talia lui poate să formuleze atîtea banalități. Și m-am gîndit atunci că originali nu pot fi decît idioții.

Petru Bejan : Fraza aceasta au reținut-o, probabil simțindu-se implicați, și cei de la AZI.

Petre Țuțea : Să fie sănătoși. Dacă se mai poate.

„Femeile nu au mare merit...“

Petru Bejan : Cum vă explicați că tot mai multe femei încearcă să facă filosofie ? În ultima vreme au o prezență considerabilă în semiotică, filosofiile limbajului... Cum vedeți raportarea lor la filosofie ?

Petre Țuțea : Femeile au un mare merit : sînt singurele făpturi care fac bărbați, nu și invers.

Petru Bejan : În tradiția mistică se pare că ele s-au acomodat destul de bine. Unele au obținut chiar performanțe (Tereza din Avila ar fi numai un exemplu). Nu e un mare paradox asta ? Femeile, deși se zice că au un acces oarecum îngrădit la filosofie, în mistică ajung departe. Or mistica, după chiar spusele dumneavoastră, stă mai presus de cunoașterea filosofică.

Petre Țuțea : Așa spunea cineva : „Femeile ne înalță în tării“. Noi nu le acordăm un mare credit, dar nici ele nu sînt convinse că am putea face femei noi. Femeia, dacă nu-i înțeleaptă, e curvă sărită.

Petru Bejan : Defineați altădată înțelepciunea, după Aristotel, ca punct terminus al evoluției mentale, deci o supremă virtute a firii. Epicur o așeza deasupra filosofiei, socotind-o mai prețioasă. Din spusele dumneavoastră se pare că femeile o au cu prisosință.

Petre Țuțea : Da, e un adevăr asta. Multe femei sînt înțelepte. Mamele, de pildă. Și dacă au înțelepciune, la ce le-ar mai sluji filosofia.

Petru Bejan : Se pare că în acest caz acceptați înțelepciunea în sensul definiției date de Platon : „a rămîne la locul tău“. Care va fi soarta filosofiei, totuși ?

Petre Țuțea : V-am mai spus și la început. Filosofia, în ceea ce privește neadevărurile ei, trebuie trimisă în beci, la curățat cartofi. **Pînă s-o cuminți.**

Cînd moartea devine Orgasmul suprem

• o apropiere neconvențională de fenomenul morții •

Ca oricare alt eveniment major al existenței individuale și sociale, moartea a putut fi integrată în viziunea omului despre lume doar împresurată de convenții. Se poate spune chiar că nimic nu s-a menținut cu atîta consecvență în inima oricărui sistem convențional, indiferent de schimbarea de timpuri și de mentalități, ca moartea. Singura salvare a omului social în fața unui fenomen situat în afara logicii și a moralei — totuși perfect natural — este perfecțiunea unei conduite tipice. De aici, puzderia de ritualuri și ceremoniale care au transformat fața simplă a morții într-o mască plină de mister. De la primitivi la omul modern, societatea omenească a înfruntat această sfidare a ordinii, acest dezmăț al descompunerii și dezorganizării, printr-o ordine sporită și o organizare exemplară. Boli, testamente, înmormîntări — tot atîtea pretexte ca preocuparea condamnatului și a familiei sale să ocolească subiectul fundamental. Convențiile se înalță în jurul morții ca un zid de apărare menit să protejeze respectul față de sine însuși. Întreg vidul se retrage de la picioarele sale ca un val respectuos, sau poate doar îngăduitor. Neconvenționalul, singurul, nu respectă acest tratat de îngăduință reciprocă, îndepărtînd pur și simplu, voalul de nedepărtat.

Neconvenționalul nu recunoaște caracterul morții ca hotar între două lumi deosebite, nu admite o realitate tăiată în două atît de mecanic și de formal, ca un fruct. Neconvenționalul refuză să accepte această imagine simplificatoare și săracă, această viziune „în oglindă". Lumea sa este aceea a prezentului continuu, a simultaneității și ingenuității originare. El trăiește într-un timp anistoric, ca înainte de producerea păcatului originar; aceasta îl izolează în lumea occidentală, unde timpul este un fel de contoar necruțător. Lumea occidentală trăiește dramatic polarizarea, ea nu poate suporta antitezele: viața, ca și moartea, sînt un du-te vino continuu între spaima infernului și făgăduința paradisului, o luptă între eu și supraeu, în care, cel mai adesea, supraeul domină. Omul se supune legii societății sale, convenției.

Neconvenționalul nu se supune. El este veșnic un personaj înafara scenariului istoric. Crisparea firească a muritorului nu se recunoaște la el. Este senin, ingenuu: timpul este anulat pentru el, el vede „toată viața trecută, prezentă și viitoare în simultaneitatea ei, iar în acest caz toate sînt bune și la locul lor, totul este desăvîrșit." (Hesse).

Pentru omul convențional, eternitatea începe după momentul morții, ea este „lumea de dincolo". Ateul o neagă și este disperat de implacabilitatea sfîrșitului, creștinul o recunoaște dar este disperat că nu o poate atinge. Neconvenționalul o trăiește, ca acești eroi ai lui Hesse: „Noi, toți oamenii aceștia mai pretențioși, noi, cei bîntuiți de dor, cei care avem o dimensiune în plus, n-am putea să trăim defel dacă înafara aerului acestei lumi n-ar mai exista și un alt aer pe care-l respirăm, dacă înafară de timp n-ar mai exista și eternitatea care, iată, nu-i altceva decît tărîmul celor adevărați (...) Dar tot eternității îi aparține și orice imagine a unei fapte adevărate, puterea oricărui sentiment, chiar dacă nimeni nu știe deloc lucrul acesta. **În eternitate nu există lumea de mai tîrziu, ci numai lumea prezentului.**"

Eternitatea, ca și moartea, este cotidiană. Organicul este zilnic pervertit, nostalgia pierderii în unitate există în toate zilele și clipele neconvenționalului: „Iar dacă în numeroșii ani ce-au trecut urmărise curios și tot mai curios descompunerea și friabilitatea pe care le simțea lucrînd în trupul său, dacă, de dragul acestei curiozități ciudate și înciudate, își asumase neplăcerile bolii și ale durerilor, ba chiar — și tot ceea ce face omul vreodată devine pentru el un simbol mai clar sau mai neclar — dacă purtase necontenit în sine dorința, dorința rareori conștientă, totuși mereu nerăbdătoare, ca unitatea sa trupească, unitate ce-i devenise din ce în ce mai mult una **aparentă**, să fie în sfîrșit dezagregată, cu cît mai repede, cu atît mai bine, pentru ca să urmeze neobișnuitul, pentru ca dezagregarea să devină izbăvire, îndreptată spre o nouă unitate, spre sensul definitiv..." (Hermann Broch — **Moartea lui Virgiliu**). Dorința, inconfundabilă dorință, se degajă din aceste rînduri... Instinctul antitetic celui de conservare, Thanatosul postulat de Freud și contestat de majoritatea psihanaliștilor, este singurul fundament capabil să furnizeze o motivație acestei dorințe? Identificăm în rîndurile lui Broch ceva din energia libidinală deturnată, care caută orgasmul în suferință și ajunge la moarte ca la un orgasm suprem?

Impas. Freud vedea instinctul morții nu ca pe o „boală mortală", ci ca pe ceva firesc. El a afirmat chiar că acest instinct există și în specia animală, dar niciodată nu s-a putut dovedi, „cu dovezi empirice" chiar, cum scrie Fromm, acest lucru. În plus, apropierea lui Freud de agresivitate ca de un bloc omogen, unimotivat, este o aproximație prea grosieră pentru a o putea admite. Dar luînd chiar de bun „instinctul morții" ne trezim în fața unei dileme: populația umană la care regăsim acest instinct arhaic s-ar cuveni să fie cea mai primitivă, în vreme ce noi o descoperim, dimpotrivă, în cea mai evoluată, cel puțin în Occident, căci nu ne încumetăm să ne gîndim mai departe. Este dorința morții deci motivată instinctual sau cultural? Sau care ar fi combinația dintre acestea două?

Dar, mai întîi, există ceva asemănător instinctului morții într-o populație mai largă decît doi-trei scriitori și patologia lor personală? Indiscutabil că da. Sinuciderile scriitoricești din secolul XX nu pot fi explicate doar prin malinserții sociale. Am omite pe cei morți în plin succes, ca Romain Gary. Scriitorul secolului nostru nu este un melancolic, existența, cu puține excepții, nu îi pare insuportabilă, nu disperarea — boala mortală, îl conduce la moarte, ci dorința de **altceva**. Și înafară de propria lor moarte, autorii trăiesc simbolic moartea eroilor lor, aici iarăși psihanaliza are dreptate. Romantismul este astfel îmbibat de instinctul morții. Plăcerea resimțită în fața tragicului nu este pur estetică, și nici doar de ordin moral. Dincolo de acestea, este limpede că moartea poate trezi și sentimente de plăcere. Există opere în care nu este vorba de personaje propriu-zise, ci doar de moartea lor. Sentimentul subtil al descompunerii înăbușă vitalitatea intrigii. Presimțirea finalului unic, invariabil același, ne face să simțim moartea cu mult înainte de sosirea ei. Există literaturi întregi care par atinse de „boala mortală", și putem presupune că autorilor lor le-au plăcut să scrie acele cărți, ba chiar că le-au scris cu voluptate. Moartea lui Virgiliu este moartea lui Broch, cine se poate îndoi de asta? Setea de amurg a consilierului Clausen este dorința profundă a lui Hauptmann. Moartea devine obiectul poftelor.

Edward Munch: Fecioara și Moartea

O, dar aceasta este o revelație veche și binecunoscută! Nu condamnase oare Buddha sinuciderea, numărînd-o printre pofte? Numai că nu este o poftă simplă, ea cuprinde atîtea... „Esențialul este cunoașterea morții" spune Virgiliu, muribund. Dar nu numai cunoașterea, ci și voluptatea, am văzut: „de jur împrejur, susura moale și seducător — a trăi, oh, a mai trăi, ca să poți să mori". Starobinski scria că sinucigașii sînt lucizii extremi care fac să triumfe voința — tipul Caton și melancolicii pentru care existența este dureroasă și ei se scurg, se pierd în neființă fără a reflecta — genul Ofeliei. Genul Virgiliu este al treilea, și cel mai interesant tip de sinucigaș. O să-mi spuneți că Virgiliu nu se sinucide. Ei, și? Nu a scris Hesse atît de bine că nu este obligatoriu ca cei aparținînd clasei sinucigașilor să-și găsească sfîrșitul prin sinucidere? Principalul este însă că ei nu concep să sfîrșească altfel. **Moartea lor este ca o sinucidere,** pentru că ei o caută, o doresc și o provoacă atît cît pot. Neconvenționalul se sinucide așa cum îndrăgostitul veritabil se căsătorește: nu pentru a întemeia un cămin sau a zămisli urmași, ci pentru a marca pierderea în celălalt, anihilarea Ego-ului.

Pînă la orgasmul final, îndrăgostitul smulge clipe de revelație: „clipele foarte rare ale harului, clipele foarte rare ale libertății desăvîrșite, necunoscute celor mai mulți, spre care năzuiesc unii, pe care le ating foarte puțini — totuși acela dintre aceștia puțini, căruia îi e dat să rețină o asemenea clipă, acela căruia îi e menit să prindă fugara volatilitate a chipului morții, acela care reușește, printr-o pîndă și căutare necontenită, să dea chip morții, acela a găsit, odată cu autenticitatea acestuia, și autenticitatea propriului său chip, a dat chip propriei sale morți și prin aceasta și-a dat chip lui însuși, devenind invulnerabil față de recăderea în humusul lipsei de chip." (Broch). Neconvenționalul regăsește unitatea, dar regăsește o unitate de altă calitate, una devenită conștientă de sine. Rostul aventurii pămîntești, al căderii în păcat și al efortului de mîntuire este aici, ele nu sînt un simplu „vis al morții eterne". Viața lui Virgiliu este dedicată cunoașterii morții din care a venit, cea în care se întoarce este fundamental schimbată de această cunoaștere: „neființa umplu golul și deveni univers". Acest univers conștient de sine este Cuvîntul ce nu se poate pronunța, „căci se află dincolo de grai". Nu știu dacă Broch l-a întîlnit vreodată pe Teilhard de Chardin sau avea cunoștință într-un fel sau altul de ideile — nepublicate încă la vremea conceperii și scrierii **Morții lui Virgiliu** — dar apropierea mi se pare imposibil de evitat...

Moartea cotidiană nu este însă doar o fantasmă anticipativă a morții reale. Moartea cotidiană este singurătatea aleasă în locul vieții-sociale, abținerea preferată participării, contemplarea în locul acțiunii. Moartea trebuiește edificată, și neconvenționalul urmărește acest scop, mînat de nostalgia lumii celeilalte: „Dar dacă fericirea îmi va da răgaz de o oră, în care să mă trezesc și să mă apuce dorul, tocmai dorul acesta al meu nu-mi va îngădui să păstrez pentru totdeauna această fericire, ci mă va face să sufăr din nou, de data aceasta însă mai frumos și mai puțin fără rost ca mai înainte. Mi-e dor de suferințe care să mă pregătească și să mă convingă să-mi doresc moartea" (Hesse — Lupul de stepă)

Nostalgia întregului face pe personajul neconvențional să abandoneze convenția ultimă: delimitarea Egosului. Omul de rînd rîvnește să treacă în eternitate cu nume, caracter, personalitate, amintirea primei iubiri și gustul madeleinei, cu subiectivitatea sa întreagă.. El nu speră la o eternitate în care timpul **să nu mai fie,** cum scrie în Apocalips, ci își cere timpul înapoi, timpul pierdut cu subiectivitatea sa. Personajului neconvențional acest **ego** îi este insuficient, el dorește să lepede experiența sa subiectivă și mărginită în cea totală, să atingă obiectivitatea, impersonalul, întregul. Chemările acestei vîrste de aur se degajă în permanență din inconștientul său colectiv: neconvenționalul tînjește după acest **Ça** general pe care are impresia că îl recunoaște. Clipa finală a orgasmului, cînd omul se separă de eul său, el o vrea generalizată, absolută.

După toate acestea este lesne de înțeles că nimic nu este mai puțin tragic decît moartea pentru personajul neconvențional. În primul rînd, deoarece neconvenționalul nu admite convenția că desființarea formei este tragică. Atmosfera unei credințe rarefiate și prea mult înșelată în așteptările ei a dat naștere tristeții vitale cu care creștinul contemplă cadavrele, văzînd în ele negația și batjocorirea zbaterii sale vitale. Convenționalul îndrăgește forma și fuge de informalul incomod, prea cuprinzător, în care totul e dat întreg și nediferențiat, fără convenții sau repere. Hans Castorp, personajul lui Mann, refuză viziunea aceasta: «„Și cînd te interesezi de viață" spuse Hans Castorp, „te interesezi mai ales de moarte. Este adevărat?" „Ei, dar pînă la sfîrșit, există o diferență între ele. Viața este ceea ce, în transformarea materiei, păstrează forma." „De ce să păstreze forma?" „De ce? Ei, dar ceea ce spui acum nu-i de loc umanist." „Forma e ceva de care nu trebuie să-ți pese"». Firește însă, se întîmplă ca neconvenționalul să uite, să se rătăcească un moment în gîndirea convențională, și să păcătuiască dînd morții dimensiuni tragice. Acesta este aspru pedepsit: „Acest Haller (...) a dovedit pe deasupra și intenția de a se folosi de teatrul nostru, într-un mod cu totul lipsit de umor, ca de un mecanism destinat sinuciderii. Prin urmare, îl condamnăm pe Haller și-l pedepsim să trăiască veșnic." (Hesse — Lupul de stepă)

Un alt psiholog al literaturii ar putea, firește, să tragă o cu totul altă concluzie din toate acestea. El ar putea căuta rădăcinile necrofile ale autorilor care au dat viață acestor personaje, și ar teoretiza vreun mecanism de apărare prin care aceștia au creat această imagine a morții. Eu mărturisesc sincer că necrofilia lui Hauptmann, formația mai curînd orientală a lui Hesse, perioada de interiorizare patologică pe care a petrecut-o Broch în temniță, concepînd **Moartea lui Virgiliu,** etc. mi se par secundare. Aceste circumstanțe nu transformă pe cei care le-au trăit în cazuri patologice, ci doar în oameni pregătiți și receptivi la o anumită revelație. Străină de convențiile Apusului, aceasta este pusă în gura unui personaj oriental de către un filosof al Occidentului: „Iubesc pe cei care nu știu să trăiască altfel decît ca să dispară, căci ei sînt cei ce trec dincolo". Așa grăit-a Zarathustra.

Alina MUNGIU

Cîteva note thanatice

Într-o carte a sa, Mitropolitul Banatului, Dr. Nicolae Corneanu, face o observație foarte interesantă: fricoși sînt, prin excelență, oamenii mîndri, oamenii suficienți, oamenii vanitoși... Și mie îmi este frică: de cutremure, de eventuale accidente de avion sau de mașină, de durerea **fizică**. Îmi place să spun că am curaj moral, dar nu și fizic. Din punct de vedere creștin, atitudinea mea e un subterfugiu, pentru că, așa cum știm, „cine ține la viața sa o va pierde, iar cine o pierde, o va afla". Acesta e fundamentul creștinismului: renunțarea. Seninătatea dinaintea morții, în **Miorița**, e o realitate. Seninătatea aceasta înseamnă desprindere, detașare, este ca ruperea autorului de fructul faptei sale. Și principiul se verifică și în viață, pentru că izbîndești acolo unde ești detașat, despătimit. **Dorința** ne omoară: cită vreme o urmărim, întrucît ne secătuiește ca un viciu, ulterior împlinirii, pentru că ne lasă o senzație de vid, de păcăleală strașnică, de capitol încheiat. Odată împlinită, te trezești din nou în stare de disponibilitate, amestec de răspintie și șomaj. Ai nevoie de un nou început, de-o „ocupație". Și ocupațiile acestea ne fură, ne distrag atenția, ne dau de lucru... Așa procedau anticii, așa procedau și procedează occidentalii: în maniera oamenilor care beau ca să uite durerea. Pentru că e greu să contempli, să privești. Eclesiastul era un om care nu se putea amăgi, sau Iisus fiul lui Sirah. De aceea glosele lor sînt sfîșietoare, amare, pline de realism; de aceea textele lor sînt așa de scurte.

Oamenii simpli nu vorbesc despre moarte decît rar și lapidar. Vorbim noi, intelectualii, așa cum impotenții vorbesc excesiv despre femei. Ideea unui număr de revistă „tematic", centrat pe probleme thanatice trebuie să fi izvorît dintr-o spaimă. Dar poate fi și reflexul acelor răsturnări care își caută în mod instinctiv compensații. Ideologia și regimul comunist au ascuns cu obstinație moartea, au făcut din ea un tabu. E în atitudinea aceasta o sămînță confuză de renascentism și una evidentă de protestantism: eludezi sau ocolești ceea ce te depășește. Cioran a notat că în toată opera lui Marx nu există nici o reflexie asupra morții.

x

Psihiatrul Eduard Pamfil a spus, în urmă cu mulți ani, că Socrate este un veșnic, un neîntrerupt muribund. Socrate teoretizează mult asupra morții, cum facem noi, intelectualii și își asumă moartea patetic, **eroic.**

Hristos merge la moarte fără vorbe multe și ne îndeamnă să-i urmăm exemplul. I-l urmează mai degrabă oamenii simpli, cei nemarcați de blestemul aporiilor și-al dialecticii, aceia pe care nu i-a ispitit pomul cunoașterii.

Cînd tînărul bogat din Evanghelie îl întreabă pe Hristos ce trebuie să facă pentru a fi desăvîrșit, Mîntuitorul îi răspunde, inițial — păzirea poruncilor. Treapta superioară este vinderea averii și împărțirea acesteia la săraci. Aici tînărul se blochează. Aici ne blocăm și noi. Pentru că dacă nu avem avere, avem „operă" sau o serie de obiceiuri, plăceri, comodități la care nu putem renunța ușor, care sînt înrădăcinate în noi prin **fire**. De pildă eu sînt conștient de ele dar recunoașterea nu rezolvă nimic iar lecturile din Sf. Părinți, unde se vorbește atît de mult despre moarte, nu m-au ajutat decît sub un singur aspect: să-mi mărturisesc neputința. Și au mai adăugat ceva, un paliativ, întemeiat pe faptul că omul care trăiește bine, în sensul că nu face blestemății nu poate muri urît: că mori așa cum ai trăit... Dar acestea sînt mai aproape de morală decît de credință. Parafrazînd acel „Doamne, învață-ne cum să ne rugăm!" aș spune: „Doamne învață-ne cum să murim!

Uneori ne pare că e relativ ușor, alteori că e tare greu. Era la cutremurul din 1977. A fost mai întîi certitudinea, apoi speranța că **nu se poate** să mor și în cele din urmă, după ce mintea s-a golit de persoana și de biografia mea, de regretul că mor tînăr și singur, că nu am de ce să mă leg, am acceptat. Violentă și deznădăjduită, rugăciunea izbucnise de la sine, copleșindu-mi conștiința. Pînă la un punct ne agățăm de existență, odată depășită limita, ne agățăm de Dumnezeu. Toți ajungem acolo în ultima clipă și cred că în momentul acela nu mai există credincioși și atei.

Din 1977 am mai trecut prin două cutremure și spaima a fost poate mai mare. Spre deosebire de alte experiențe, adierea morții nu blazează.

x

Teama de moarte este o teamă de nou. Viața veșnică este **nouă** și implică — e propriu oricărei transformări — o renunțare: averea ce trebuie vîndută și împărțită la săraci.

Stoicii vorbeau de acele morți succesive: copilăria, adolescența, tinerețea... Se abolește astfel o identitate. Și e foarte greu s-o accepți pe cea nouă, chiar dacă este mai bună, pentru că devii **altceva.**

Potrivit credinței creștine, „oficial" dacă se poate spune, vreme de 40 de zile după moarte, sufletul colindă prin toate locurile prin care omul a umblat anterior, își revede faptele bune și pe cele rele... Întrucît sînt un om bîntuit de nostalgii, mă gîndesc înfiorat la o asemenea experiență. Ea trebuie să-i surprindă pe cei obișnuiți să nu privească înapoi, naturile istorice, obsedate și însetate de prezent, de **aici** și **acum**. Vor avea de-a gata explicația, cheia propriei existențe și încă fără nici un efort, spre deosebire de noi, cei ce ne rumegăm trecutul obsedați de sensul și de semnificațiile lui.

x

Îi este proprie ortodoxiei, ca și lumii rurale românești, o **familiaritate** cu moartea pe care o invidiez. Mi-ar place să mor la țară. Orașul, dimensiunile lui, plăcerile lui te înlănțuie. Oroarea mea de spital, de medicamente este oroarea de ingerință asupra **firii**. Singurul aspect care mă interesează la doctori este discuția cu ei. Adevărații medici sînt duhovnici mascați. Am luat medicamente prescrise de un medic care m-a **convins**, numai din simpatie pentru el, așa cum citești o carte proastă fiindcă ți-a recomandat-o un om de care ești legat afectiv.

M-a frapat încrederea, aproape mistică, pe care o au țăranii în medicamente. Îi socoteam țărani **decadenți** pînă ce m-am lămurit că atitudinea lor față de farmaceutice nu-i decît un reflex al tipicei lor propensiuni spre miracol.

Dan CIACHIR

Foto: Dan MITITELU

Zidul

amiaza vine pe-un cal negru,
zăpăcit de miresme.

greierii amuțesc,
îngerul se ascunde-n lucernă :
e o liniște de morminte.

somnolez în lumina matură,
ticluind răvașe patetice Morții :
„mă întreb
cît o să mai pot ascunde
legătura noastră ?"

Mariana CODRUȚ

Tăcerea vinovată

Nu spun cine știe ce noutate: astăzi, într-o bună parte a Europei, moartea a devenit un tabu. Vechile cutume care țineau de **ars moriendi** au fost abolite. Philippe Aries povestește în celebrele sale eseuri dedicate morții ceremonia obligatoriu publică și obligatoriu lipsită de dramatism ce purta un nume care nu înfricoșa încă. În Evul de Mijloc moartea era o ceremonie organizată: „organizată de către muribundul însuși care o prezida și care îi cunoaște protocolul".

Odată cu secolul nostru această „liturghie în familie" a devenit, se pare, de prost gust. Azi se moare pe ascuns, de unul singur, sub privirile de metal ale medicului, iar morții sînt evacuați pe ușa din spate a spitalului, ca ultimii delincvenți. Pentru medic ființa care-l trădează murind nu poate fi decît vinovată.

Dacă moartea s-a transformat într-un interdict, pare cu totul firesc ca despre ea să nu se mai vorbească: muribundul trăiește ultimele clipe ca un saltimbanc printre ipocriți. **Nimeni** nu are voie să-l prevină, ca altădată, și în cazul în care ghicește ceea ce va să vie el nu are dreptul să spună pe nume morții: își va juca în continuare rolul de convalescent care se stinge... Nimic mai revoltător decît această ipocrizie ce nu mai salvează nimic: „În clipa cînd adevărul o strivea și cînd ar fi avut nevoie să se elibereze prin cuvinte, noi o condamnam la tăcere; o obligam să-și ascundă neliniștea, să-și refuleze îndoielile: se simțea (...) vinovată și totodată neînțeleasă. Dar noi nu aveam de ales: cel dintîi lucru de care avea trebuință era speranța", scrie într-un loc Simone de Beauvoir.

Atîta vreme cît societatea va găsi că moartea este ceva jenant, mai mult chiar: **necuviincios**, o adevărată „pornografie", ea va căuta s-o evacueze cît mai discret printr-o serie de prescripții: o retorică a lacunei și eufemismelor, o administrare care să o transforme în delict, așa cum am amintit, o relaxare totală a doliului etc. Și aceasta în timp ce sexul, principalul interdict la începutul veacului, a ieșit complet din chingile moralei victoriene. Astăzi moartea „a înlocuit sexul ca principal tabu. În timpurile mai vechi copiilor li se spunea că se nasc într-o varză, în vreme ce asistau la scena de rămas bun ce avea loc la căpătîiul muribundului. Acum, ei sînt inițiați de la vîrsta cea mai fragedă în fiziologia iubirii, însă, cînd nu-și mai văd bunicul și sînt mirați de asta li se spune că acesta se odihnește într-o grădină frumoasă printre flori (...). Pe măsură ce societatea slăbea constrîngerile victoriene asupra sexului, ea arunca lucrurile legate de moarte", observă, printre alții, același Philippe Aries.

Nu-i de mirare, probabil, că despre moarte se scrie atît de puțin. Sigur, literatura nu poate renunța la această temă, pentru că asta ar presupune un abandon al omului. În schimb, afară de cartea lui Jankelevitch și de eseurile lui Aries, puține titluri interesează cu adevărat. Atîta vreme cît moartea a devenit o culpă, cum am putea cere „vinovaților" să dea seama despre ea?

Valeriu GHERGHEL

Goya: Bătrînele (fragment)

Leon Şestov

Lupta împotriva evidențelor

— fragment —

„Cine știe, spune Euripide, se poate ca viața să fie moarte și ca moartea să fie viață".

Platon, într-unul din dialogurile sale, repetă aceste cuvinte prin Socrate, cel mai înțelept dintre bărbați, acela care a creat teoria Ideilor și a considerat limpezimea judecăților noastre drept indiciu al veridicității lor. În general, mai totdeauna cînd e vorba despre moarte, Socrate, la Platon, repetă, sau aproape, cuvintele lui Euripide. Nimeni nu știe dacă viața nu este moarte și dacă moartea nu este viață. Din cele mai vechi timpuri, oamenii cei mai profunzi trăiesc în această ignoranță enigmatică ; numai oamenii obișnuiți cred că știu bine ce este viața, ce este moartea.

Cum s-a întîmplat, cum s-a putut... întîmpla ca cei mai înțelepți ezită acolo unde spiritele vulgare nu văd nici o complicație ? Și de ce piedicile cele mai grele, cele mai atroce sînt întotdeauna rezervate celor mai înțelepți ? Or, ce poate fi mai cumplit decît să nu știi dacă ești mort sau viu ? „Justiția" cere ca această cunoaștere sau această ignoranță să fie a tuturor ființelor umane. Ce spun eu : Justiția ! Logica însăși este cea care o cere, pentru că este absurd ca unora să le fie dat a distinge viața de moarte, în timp ce alții sînt privați de această cunoaștere ; cei care o posedă sînt într-adevăr complet diferiți de cei cărora le este refuzată și nu avem deci dreptul să-i considerăm pe toți, fără distincție, ca aparținînd speciei umane. Numai acela este om, care știe ce este viața și ce este moartea. Cel care nu știe, cel care, fie și din cînd în cînd, chiar și numai pentru un moment, încetează de a mai distinge granița care separă viața de moarte, acela încetează de a fi om pentru a deveni... ce ? Care Oedip poate rezolva această problemă și pătrunde acest mister suprem ?

E locul să adăugăm totuși, că de la naștere toți oamenii știu bine a distinge viața de moarte și fac această distincție foarte ușor, fără a se înșela. Ignoranța nu vine, la acei care sînt predestinați a o cunoaște, decît numai mai tîrziu și, dacă nu ne înșelăm cu totul, întotdeauna brusc, nu se știe de unde, nici cum. Și, pe urmă, altceva : această ignoranță este intermitentă. Ea dispare și face loc cunoașterii normale la fel de subit cum a apărut. Euripide și Socrate și toți cei care sînt destinați a purta povara blestemată a supremei ignorante, toți știu foarte bine în mod obișnuit, ca și ceilalți oameni, ce este viața, ce este moartea. Dar se întîmplă să incerce în mod excepțional senzația că această cunoaștere îi abandonează, această cunoaștere care îi leagă de celelalte ființe, așa de asemănătoare lor, și îi pune astfel în raport cu întregul univers. Ceea ce știu toți, ceea ce admit toți, ceea ce ei înșiși știau acum o clipă, ceea ce consimțămîntul unanim confirma și justifica, pierde în ochii lor orice semnificație. Ei posedă acum propria lor știința, solitară, nejustificata, nejustificabilă. Se poate spera într-adevăr, ca îndoiala lui Euripide să poată fi cîndva in mod unanim admisă ? Nu este evident pentru toți că viața este viață, că moartea este moarte, și că nu le poate confunda decît nebunia sau reaua credință, hotărîte a răsturna toate evidențele și a introduce dezordinea în spirite ?

Cum a îndrăznit deci Euripide să pronunțe și Platon să repete aceste cuvinte care sună ca o provocare ? Și de ce le-a reținut istoria, această istorie care distruge tot ce este inutil și insignifiant? S-ar putea răspunde : e o simplă întîmplare ! Se întîmplă ca un os de pește sau o banală cochilie să rămînă intacte timp de mii de ani. Deși aceste cuvinte s-au păstrat, n-au jucat nici un rol în dezvoltarea spirituală a umanității. Istoria le-a pietrificat : ele depun mărturie asupra trecutului, dar sînt moarte pentru viitor ; iată ce le condamna pentru totdeauna, fără drept de apel. Această concluzie se impune de la sine. Într-adevăr să distrugem, pentru niște fraze ale unor filosofi sau poeți, legile generale ale gîndirii umane, principiile fundamentale ale gîndirii noastre ?...

Poate se va face o altă obiecție. Poate se va aminti că într-o carte veche și foarte înțeleaptă se spune : era mai bine să nu se fi născut deloc cel care vrea să știe ce a fost și ceea ce va fi, ceea ce este sub pămînt și dincolo de cer. Voi răspunde atunci că, după aceeași carte, Îngerul Morții care coboară asupra omului pentu a separa sufletul de corp este în întregime acoperit de ochi. De ce ? De ce are nevoie de toți acei ochi, el care vede totul în cer și care nu are nevoie să distingă nimic pe pămînt ? Eu cred că acești ochi nu-i sînt destinați. Se întîmplă ca Îngerul Morții să-și dea seama că a venit prea devreme, că termenul omului nu s-a sfîrșit : atunci nu-i ia sufletul, nici nu i se arată ; dar îi lasă omului una din numeroasele perechi de ochi cu care corpul său este acoperit. Și omul vede atunci, în plus față de ce văd ceilalți oameni, și de ce vede el insuși cu ochii săi naturali, lucruri noi și ciudate : și le vede altfel decît pe cele vechi, nu ca oamenii, ci precum locuitorii „altor lumi" : adică aceste lucruri există pentru el nu în mod „necesar" ci în mod „liber", sînt și în același timp nu sînt, apar cînd dispar și dispar cînd apar. Mărturia vechilor ochi naturali, a ochilor „obișnuiți", o contrazice complet pe cea a ochilor lăsați de înger. Or, cum toate celelalte organe de simț și chiar rațiunea sînt în legătură strînsă cu viziunea noastră de toate zilele, și pentru că întreaga experiență umană, individuală sau colectivă, se raportează de asemeni la aceasta, noile viziuni par ilegale, ridicule, fantastice și par a fi produsul unei imaginații dereglate. Încă un pas, și se poate vorbi de nebunie ; nu de nebunia poetică, inspirația, de care se pomenește chiar în manualele de filozofie și de estetică și care, sub numele de Eros, Manie, Extaz, a fost de atîtea ori descrisă și justificată unde și cînd trebuia, ci de nebunia care se tratează în celulă. Atunci vine lupta între cele două viziuni, luptă a cărei încheiere este la fel de problematică și de misterioasă ca și începuturile sale.

Dostoievski a fost cu siguranță unul din cei care au posedat această dublă vedere. Dar cînd a fost el vizitat de Îngerul Morții ? Cel mai normal ar fi să presupunem că acest fapt a avut loc la piciorul eșafodului, cînd i s-a citit, lui și tovarășilor, condamnarea la moarte. Este posibil totuși ca supozițiile „normale" să nu-și afle locul aici. Pătrundem în domeniul antinaturalului, al fantasticului prin excelență, și dacă vrem să întrezărim ceva aici, trebuie să renunțăm la orice metodă, la orice procedeu care pînă aici dădea adevărurilor noastre, cunoașterii noastre, o certitudine, o garanție. Este posibil să mi se ceară un sacrificiu încă și mai important. Ar trebui, poate, să fim pregătiți a admite că certitudinea nu este predicatul adevărului sau, mai bine zis, că certitudinea nu are absolut nimic în comun cu adevărul.

Vom reveni la cele de mai sus ; dar putem deja să ne convingem, după spusele lui Euripide, că adevărul și certitudinea există în sine. Dacă Euripide are dreptate și dacă într-adevăr nimeni nu este sigur că viața nu e moarte, acest adevăr va putea deveni vreodată o evidență ? Dacă toți oamenii ar repeta zilnic la culcare și la trezire cuvintele lui Euripide, acestea ar rămîne la fel de ciudate, la fel de problematice ca în ziua în care ei le-au auzit pentru prima dată răsunînd în adîncul sufletului lor. Euripide le accepta pentru că ele exercitau asupra lui o stranie atracție. Le pronunța, fiind convins că nimeni nu crede în ele, deși toți le ascultau. Dar el nu le putea transforma în certitudine ; nu încerca și, îndrăznesc să cred, nici nu o voia. Tot farmecul, toată seducția acestor adevăruri consistă, poate, în chiar aceea că ele ne eliberează de certitudine, că ne fac să sperăm în învingerea celor ce se numesc evidențe. (Din volumul **Les révélations de la mort**, Plon, Paris, 1926).

Dürer : Măria Sa Moartea călare

În românește de
Mariana CODRUȚ

Roger Caillois

Sacrilegii sociale la moartea regelui

Cînd viața socială și a naturii se găsesc rezumate în persoana sacră a unui rege, ceasul morții sale este cel care determină clipa critică și tot el este cel care declanșează licențele ritualice. Acestea iau atunci aspectul care corespunde strict catastrofei survenite. Sacrilegiul este ordinea socială El este comis în contul maiestății, al ierarhiei și al puterii. Nu există nici un caz în care să putem afirma că dezlănțuirea pasiunilor, mult timp înăbușite, se folosește de slăbiciunea inevitabilă a conducerii sau de absența temporară a autorității. Căci niciodată nu este arătată nici cea mai slabă opoziție frenezieі populare : ea este considerată ca fiind la fel de necesară cum fusese obediența față de monarhul defunct. În insulele Sandwich, mulțimea aflînd de moartea regelui, comite toate actele privite în vremuri normale ca fiind criminale : incendiază, jefuiește și ucide, în timp ce femeile sînt obligate să se prostitueze în public. În Guineea, relatează Bosman, de îndată ce poporului i se aduce la cunoștință de moartea regelui, „fiecare își fură aproapele pe întrecute", iar aceste furturi continuă pînă la proclamarea succesorului.

În insulele Fidji, faptele sînt încă mai elocvente : moartea șefului este semnalul începerii jafurilor ; triburile supuse ocupă capitala și comit orice tîlhărie imaginabilă. Pentru ca acestea să fie evitate, de multe ori este păstrat secretul morții regelui, iar cînd triburile vin să întrebe dacă șeful a murit, în speranța că vor putea devasta orașul, li se răspunde că trupul său s-a descompus deja. Ele se retrag atunci dezamăgite, dar docile, ocazia fiind ratată.

Vedem clar din acest exemplu că timpul licenței este exact cel al descompunerii trupului regelui, deci perioada acută a infecției și a murdăriei pe care o reprezintă moartea, timpul plinei și evidentei sale virulențe, perioada eminamente activă și contagioasă. Societatea trebuie să se protejeze arătîndu-și vitalitatea. Primejdia nu încetează decît odată cu eliminarea completă a elementelor putrescibile ale cadavrului regal, cînd nu mai rămîne nimic din rămășițele pămîntești decît un sănătos și dur schelet incoruptibil. Se consideră atunci că faza primejdioasă a luat sfîrșit : cursul obișnuit al lucrurilor este restabilit. O nouă domnie începe după perioada de incertitudine și de confuzie în timpul căreia se efectuează lichefierea cărnii Conservatorului.

Regele, într-adevăr, este esențialmente un Conservator, al cărui rol consistă în a menține ordinea, măsura, regula, toate principiile care se uzează, îmbătrînesc, mor odată cu el, și care, pe măsură ce descrește integritatea sa fizică, își pierd forța și virtutea eficace. În consecința pieirea sa duce la un soi de interregn al virtuții eficace inverse, adică a principiului dezordinii și a excesului, generatorul unei efervescențe din care va renaște o nouă ordine, întărită. (Din volumul L'Homme et le Sacré ed. Gallimard pp. 147—148).

Traducere și adaptare
Radu ANDRIESCU

Michel Tournier

Moartea cea bună

Ultimelor persoane care-l întrebau cum îi merge, Henry de Monfreid le-a răspuns: „Sînt furios. Sînt pe cale să mor și cu toate astea n-am absolut nimic!". Această nemulțumire a bătrînului oglindea o idee destul de recentă care părea însă că se impune peste tot: pentru a muri trebuie să ai „ceva". Moartea nu poate să fie decît efectul unei accidentale lovituri ce vine din exterior, imprevizibilă, neprogramată, fortuită, și, deci, evitabilă.

Și asta pentru că moartea a fost expulzată dintre bunele moravuri ale societății. Altădată cel ce nu peste mult urma să moară o știa. Își reunea familia, pronunța cuvintele cu miez, ca în fabulele lui La Fontaine sau tablourile lui Greuze. Astăzi, ești luat și dus într-o clinică unde, împănat cu tuburi și seringi, vegetezi în borcan atît cît au chef domnii în alb. Și totuși Jules Romains ne avertizase în al său **Doctor Knock.** Medicina, în voința ei de putere, a pus stăpînire pe moartea noastră. Și nu numai moartea dar și nașterea precum și iubirile noastre. La capul celui ce se naște, al celui ce iubește, al celui ce moare, veghează cîte un medic. Ca și cum nașterea, iubirea și moartea — aceste trei mari dimensiuni ale vieții — ar fi niște penibile accidente, maladii ce s-ar putea îngriji. „La urma urmei, doctore, spunea Forain, mor vindecat,"...

Dar cuvintele lui Monfreid merg mai departe decît cele ale lui Forain. Dacă i s-ar fi răspuns fostului aventurier că, neavînd nimic, murea în cele din urmă de moarte naturală, acesta, probabil, ar fi ripostat că pentru el o moarte naturală n-ar fi avut loc într-un pat parizian ci la bordul vreunei ambarcațiuni, prin Marea Roșie, sub lancea vreunui somalez traficant de hașiș. Ceea ce-ar vrea să spună că o moarte perfectă trebuie să fie în tonul vieții, pe care o încoronează ca o ultimă desăvîrșire. Exemplele nu lipsesc. Tauromahia ni-l furnizează pe cel mai bun. Adversarii săi cu siguranță că n-au văzut niciodată un „toro". Acesta-i un animal splendid, o forță brută, catapultat în cercul de lumină, aruncîndu-se precum trăznetul asupra a tot ce mișcă. Sălbăticiune de mare lux, a fost selecționat de către biologi cu înaltă calificare în funcție de agresivitatea sa, crescut în mănoasele **ganaderias** de mii de hectare, transportat cu mare cheltuială pînă la „plaza". Opulenta sa viață se desăvîrșește, la capătul unei traiectorii ce a durat între patru și șase ani, în acest ultim sfert de oră ce-i dă adevăratul sens. A desființa coridele ar însemna totodată să desființezi taurul, această capodoperă a vieții și a artei, tot așa cum, dacă s-ar interzice cursele hipice, ar dispare calul pur-sînge.

Reîntorcîndu-ne la om, André Maurois povestea cu admirație sfîrșitul unui faimos scamator. Acesta își termina de fiecare dată numărul zicînd: „Și acum, doamnelor și domnilor, eu însumi voi dispărea". Apoi se învăluia în pelerină și se făcea nevăzut... într-o trapă. Într-o zi l-au găsit neînsuflețit, cu ceafa zdrobită de marginea podelei. Publicațiile de senzație de odinioară s-au interesat o vreme de un tîmplar ce trăia într-un sat. Acesta își consacrase întreaga viață capodoperei sale: o ghilotină. Dar nu orice fel de ghilotină ci un obiect de artă, o veritabilă lucrare de sculptură. Într-o seară, după o ultimă și meticuloasă șlefuire, și-a introdus capul în deschizătură și a apăsat pe buton. Ar trebui rezervat un loc aparte printre cauzele sinuciderii, celei datorate tentației pe care-o emană un instrument al morții prin simplu fapt al perfecțiunii tehnice și artistice. Tot așa cum nu te poți abține de a nu gusta din anumite prăjituri sau de a nu face dragoste cu anumite corpuri, nu poți refuza unui anume pumnal sau pistolet, actul pe care-l reclamă toată desăvîrșirea sa [1].

Viața este făcută din aceeași substanță cu moartea dar psihanaliza pretinde că poate socoti Eros și Thanatos a fiind două pulsiuni diametral opuse. Ca și cum nu s-ar muri din dragoste! Dar Tristan? Dar Romeo? Iar cea mai frumoasă moarte din dragoste a fost fără-ndoială cea a lui Heinrich von Kleist și a lui Henriette Vogel. Autorul **Prințului de Homburg** nu concepea că se poate uni cu o femeie altfel decît în moarte. El căuta o însoțitoare pentru această mare călătorie. O găsi. Era Henriette. La 20 noiembrie 1811 sosiră la un han situat pe malul lacului Wansee, în apropiere de Potsdam. Au scris, toată noaptea, rudelor și prietenilor. Dimineața au comandat cafeaua pe malul apei, în ceața unei toamne înghețate. Apoi și-a tras un glonte în gură după ce trimisese un altul în inima iubitei lui. Ne-a rămas de la dînsa cea mai frumoasă scrisoare de dragoste ce-a fost scrisă vreodată [2]) Este o lungă litanie în care revin fără-ncetare aluzii la apropiata plecare cu Kleist. Ea îl numește: „Amurgul meu, scara mea celestă, astrul meu, tămîia mea și smirna mea, umbra mea din miezul zilei, tandrul și albul meu miel pascal, frumoasa mea corabie, Intrarea cea în ceruri"....

Mult mai simplu, dar nu mai puțin nobil, fu sfîrșitul prințesei Marthe Bibesco. Am cunoscut-o foarte bine cînd locuiam pe insula Saint-Louis, eu într-o celulă de trei metri pe doi, ea într-un admirabil apartament la prora insulei prin ferestrele căruia nu se vedeau decît Sena și Nôtre-Dame. Ea fusese frumoasă, bogată, celebră, frecventată. Devenită neputincioasă, pe jumătate oarbă, ruinată și părăsită, își păstrase o veselie, o vioiciune chiar, care presupuneau o forță și un curaj ieșite din comun. Valetul său se numea Mesmin. Văzîndu-mă că apar îl striga: „Mesmin, fă-ne cîte un ceai!" Și de fiecare dată mi se părea că poruncea propriilor mîini, ca unor mici servitori, prompți dar independenți.

Într-o după-amiază, a spus tinerei care-i ținea companie: „Azi nu-mi voi face siesta. Aștept o vizită".

— Ce vizită, doamnă? Nu știu de nici o întîlnire, se miră prietena ei.

Hieronymus Bosch: Infernul (detaliu)

— Ba da, ba da, aștept pe cineva!

Luă o carte și se cufundă în lectură. La un moment dat spuse:

— A sunat. Vrei să mergi să deschizi?

— N-am auzit nimic. Sînteți sigură că a sunat?

— Desigur. Este vizita pe care-o aștept. Du-te, te rog.

Tînăra se supuse. Bineînțeles, în fața ușii nu era nimeni. Se întoarse. În marele său fotoliu, cu cartea deschisă pe genunchi, Martha Bibesco murise.

Traducere de
Liviu CANGEOPOL

1). Una din victimele acestei „persuasiuni instrumentale" a fost călăul american John C. Woods, cel care îi spînzurase pe condamnații procesului de la Nürenberg din 1946. Patru ani mai tîrziu muri electrocutat făcînd „proba" unui nou tip de scaun electric. Nu s-ar putea merge mai departe cu conștiința profesională. (n.a.)

2). Ne permitem să redăm aici întreaga epistolă care a făcut obiectul unei atît de înalte aprecieri din partea d-lui M. Tournier. Scrisoarea este extrasă din dosarul „Kleist sau moartea unui poet", capitol al volumului Le Vol du vampire *de M. Tournier.*

Henriette Vogel către Heinrich von Kleist

Berlin, noiembrie 1811

Dragul meu Henri, melodiosul meu, stratul meu de hiacint, aurora mea, amurgul meu, oceanul meu de durere, harpa mea eoliană, roua mea, curcubeul meu, micuțul meu copil ținut în brațe, scumpa mea inimă, bucuria mea în suferință, renașterea mea, sclavia mea, Sabatul meu, pocalul meu de aur, aerul meu, căldura mea, gîndirea mea, departele și doritul meu aproape, preaiubitul meu păcat, mîngîierea ochilor mei, cea mai scumpă dintre neliniștile mele, cea mai frumoasă dintre virtuțile mele, mîndria mea, protectorul meu, conștiința mea, pădurea mea, splendoarea mea, coiful meu și spada mea, generozitatea mea, mîna mea dreaptă, celesta mea scară, sfîntul meu Ioan, cavalerul meu, tandrul meu paj, purul meu poet, cristalul meu, izvorul meu de viață, salcia mea plîngătoare, învățătorul și stăpînul meu, speranța mea și țelul meu, preaiubita mea constelație, micul meu răsfățat, puternica mea fortăreață, fericirea mea, moartea mea, astrul meu, singurătatea mea, frumoasa mea corabie, valea mea, recompensa mea, Werther-ul meu, uitarea mea, leagănul meu, tămîia mea și smirna mea, vocea mea, judele meu, tandrul meu visător, dorul meu, sufletul meu, oglinda mea de aur, rubinul meu, naiul meu, coroana mea de spini, miile mele de miracole, profesorul meu, elevul meu, te iubesc mai presus decît orice se află în mine. Sufletul meu îți aparține.

Henriette

P.S. Umbra mea din miezul zilei, izvorul meu în deșert, scumpa mea mamă, religia mea, muzica mea interioară, bietul meu Henri bolnav, tandrul și albul meu miel pascal, Intrarea mea în ceruri.

H.

Clipele vieții

Mihai Ursachi

Alte 11 chipuri de a vorbi tăcerea

„Omule, tu ai imaginat moartea anume pentru a o invinge!" Așa spun totdeauna cei ce viețuiesc.

*

A fi cu adevărat ridicul e doar cu o centimă mai ușor decât a fi sublim. Privilegii umane...

*

Dintre noi doi, copacule, oare cine va muri? Tu care nu știi, sau eu care știu?

*

Resemnarea pietrelor de a nu exista... Memorie, memorie, memorie.

*

Viața ta, copacule, e de 5000 de ani, a mea numai de-o clipă. Dar eu te-am cunoscut pe tine, iar tu pe mine nu.

*

În fiecare piatră este o inimă. Și picătura ce o va străpunge — prin ere fără număr — îi este săgeata hărăzită. Iar tu, omule, ai o inimă și o lacrimă.

*

Poezie, memoria pietrei...

*

A fi ridicul este a fi bun de rîs. Numai noi putem fi ridiculi, numai noi sublimi. Ride de mine, copacule, ride de mine, piatră! Aud hohotul întregului Cosmos, rizând de spița omenească.

*

Poezie, hohotul marelui Logos...

*

Iar ochii aceștia vor duce cu dînșii imaginea lumii, și imaginea ei se va amesteca într'însa. Și mii de miriade de ochi, asemenea stelelor ce scufundă'n mare. Odată și odată lumea va fi imaginea.

*

Săgeată străpungând conul, imensa piatră, Diamantul... Poezie e numele tău?

Raymond A. Moody, Jr.

Viaţa după viaţă

(Investigarea unui fenomen—supravieţuirea după mo

Cu ce seamănă moartea?

Aceasta este o întrebare pe care umanitatea şi-a pus-o de cînd există fiinţe umane. În ultimii ani am avut ocazia să ridic această întrebare în faţa unui număr destul de mare de auditori. Aceste grupuri erau formate de la absolvenţi de psihologie, filosofie şi sociologie, organizaţii bisericeşti, telespectatori şi cluburi civice, pînă la societăţi profesionale de medicină. Pe baza acestei expuneri, pot să spun cu siguranţă că acest subiect stîrneşte cel mai puternic sentiment la oameni de diferite tipuri emoţionale şi moduri de viaţă.

Totuşi, în ciuda acestui interes, este adevărat că este foarte greu pentru cei mai mulţi dintre noi să vorbim despre moarte. Sînt cel puţin două motive pentru aceasta. Unul din ele este mai întîi psihologic şi cultural: subiectul morţii este tabu. Noi simţim, probabil numai în subconştient, că a fi în contact cu moartea, în orice fel, chiar indirect, ne confruntă cumva cu perspectiva propriilor noastre morţi, apropie morţile noastre şi le face mai reale şi abordabile de către gîndire. De exemplu, mai mulţi studenţi la medicină, şi eu printre ei, au găsit că chiar întîlnirea vagă cu moartea care are loc la prima vizită într-un laborator de anatomie cînd se intră la şcoala de medicină, poate evoca puternice sentimente de nelinişte. În cazul meu, raţiunea pentru această reacţie pare acum evidentă. Privind înapoi, îmi vine în minte ideea că aceasta n-avea în întregime legătură cu persoana ale cărei rămăşiţe le vedeam acolo, deşi acest sentiment apărea şi el. Ce vedeam pe masa aceea era un simbol al propriei mele mortalităţi. Într-un fel chiar dacă numai pre-conştient, un gînd trebuie să fi fost în mintea mea: „Aceasta mi se va întîmpla şi mie".

Astfel, a vorbi despre moarte poate fi privit la nivel psihologic ca o altă cale de a te apropia indirect de ea. Fără îndoială că mulţi oameni au sentimentul că a vorbi despre moarte înseamnă într-adevăr, a o conjura mental, a o aduce mai aproape în aşa fel, încît să trebuiască să înfrunţi inevitabilitatea propriului eventual deces. Aşa că, spre a ne cruţa de această traumă psihologică, hotărîm tocmai să încercăm să evităm subiectul pe cît posibil.

Al doilea motiv pentru care este greu să discuţi despre moarte, e mai complicat, fiindcă este înrădăcinat în chiar natura limbii înseşi. Pentru cea mai mare parte din noi, cuvintele limbii omeneşti fac aluzie la lucruri a căror experienţă o avem prin intermediul propriilor noastre simţuri fizice. Moartea, însă, este ceva care se află dincolo de experienţa conştientă a celor mai mulţi dintre noi, fiindcă cei mai mulţi dintre noi n-am trecut niciodată prin ea.

Dacă trebuie totuşi să vorbim despre moarte, atunci trebuie să evităm şi tabuurile sociale şi adînc înrădăcinatele dileme lingvistice, care derivă din propria noastră inexperienţă. Ceea ce adesea sfîrşim prin a face este să vorbim în analogii eufemistice. Noi comparăm moartea sau faptul de a muri cu lucruri mai plăcute din experienţa noastră, lucruri cu care sînt familiari.

Poate că cea mai obişnuită analogie de acest fel este comparaţia între moarte şi somn. A muri, ne spunem nouă înşine, e ca a merge la culcare. Această figură a limbajului survine foarte obişnuit în gîndirea şi limbajul de fiecare zi ca şi în literatura multor culturii şi multor epoci. Aceasta era probabil ceva comun chiar în timpul vechilor greci. În **Iliada**, de exemplu, Homer numeşte somnul „sora morţii", şi Platon în dialogul său **Apologia**, pune următoarele cuvinte în gura învăţătorului său, Socrate, care tocmai fusese condamnat la moarte, de un tribunal atenian,

„Dacă moartea este numai un somn fără vise, trebuie să fie un cîştig minunat. Persupun că, dacă i s-ar spune cuiva să aleagă noaptea în care a dormit aşa de bine încît nici nu a visat, şi apoi să o compare cu toate celelalte nopţi şi zile ale vieţii lui şi apoi să trebuiască să spună, după cuvenita reflectare, cîte zile şi nopţi mai bune şi mai fericite decît aceasta a petrecut în cursul vieţii lui — ei bine, eu cred că... acela ar găsi că aceste zile şi nopţi sînt uşor de numărat în comparaţie cu restul. Dacă moartea este astfel, atunci eu o numesc cîştig, fiindcă timpul întreg, dacă-l priveşti în acest fel, poate fi considerat nu mai mult decît o singură noapte". (Platon, „Ultimele zile ale lui Socrate", trad. Hugh Tredennick — Baltimore: Penguin Boohs, 1959, p. 75).

Aceeaşi analogie este încastrată în propriul nostru limbaj contemporan. Să luăm seama la expresia „a adormi". Dacă îţi prezinţi cîinele la un veterinar cu cerinţa de a-l adormi, în mod normal vrei să spui ceva foarte diferit de prezentarea soţiei sau soţului unui anestezist cu aceleaşi cuvinte. Alţii preferă o analogie diferită dar înrudită. A muri, spun ei, se aseamănă cu a uita. Cînd mori, îţi uiţi toate necazurile; toate amintirile dureroase şi supărătoare sînt şterse.

Oricît de vechi şi de larg răspîndite ar putea fi totuşi, analogiile cu „somnul" şi „uitarea" sînt total neadecvate, dacă se are în vedere consolarea noastră. Şi unul şi cealaltă sînt un mod diferit de a face aceeaşi aserţiune. Chiar dacă ne spun aşa într-un mod întrucîtva mai agreabil, amîndouă spun, de fapt, că moartea este pur şi simplu anihilarea experienţei conştiente, pentru totdeauna. Dacă este aşa atunci moartea în realitate nu are nici una din trăsăturile dezirabile ale somnului şi uitării. Somnul este o experienţă pozitivă şi dezirabilă în viaţă, fiindcă îi urmează trezirea. Un somn de noapte odihnitor face orele treziei care urmează mai plăcute şi mai productive.

Dacă trezirea n
facerile somnulu
La fel, anihila
rienţe conştie
ştergerea tutur
roase, dar şi a
cute. Astfel, la

Moartea clinică, un moment al revelaţie

Este oare într-adevăr justificată spaima atavică de moarte a oamen
Concluziile recente ale unor cercetători, care nu pornesc atît de la ide
existenţei unui împărat ceresc (cu faţa umană), cît de la mărturiile a m
lioane şi milioane de oameni, ar lăsa de înţeles că moartea, departe de
fi un lucru înspăimîntător, dureros, penibil, ar coincide mai curînd cu m
mentul desăvîrşirii, al împlinirii totale. Convingerile celui mai înrăit sce
tic, îmbibat cu idei materialiste „sănătoase" care nu lasă nici o şansă av
turii spirituale în afara graniţelor materiale, pot fi drastic amendate
o experienţă unică: moartea clinică. Yoghinii se antrenează o viaţă
treagă pentru a atinge, graţie respiraţiei prassayama, *sau a posturilor* asa
fabuloasa revelaţie care le este oferită fără nici un efort din partea ac
tora (spre disperarea şi invidia asceţilor indieni), celor care păşesc pe
pragul dintre viaţă şi moarte pentru a se întoarce apoi în lumea greo
a materiei (nu fără un sentiment de frustrare, uneori). Despre o ast
de întoarecere, însoţită de o schimbare radicală de optică, am discuta
domnul doctor Marcel Anton, director al Spitalului clinic de obstetică
ginecologie.

RADU ANDRIESCU — Domnule doctor Anton, experienţa pe care dorim să o consemnăm astăzi poartă girul specialistului recunoscut care sînteţi a cărui sobrietate nu poate fi pusă la îndoială. Revenirea la viaţă după declararea morţii clinice, nu a făcut, după cîte ştiu eu, obiectul vreunei cercetări mai aprofundate la noi, probabil că în special din considerente ideologice. În alte ţări, în special în Statele Unite, datele acumulate în mai bine de zece ani conturează deja o imagine destul de clară a fenomenului. Înainte de a ne relata experienţa dumneavoastră, aş vrea să vă întreb dacă aţi întîlnit, ca doctor, cazuri similare.

MARCEL ANTON — Da, evident în activitatea noastră cazurile de moarte clinică sînt destul de frecvent întîlnite. În acelaşi timp eu personal nu am discutat cu nimeni care a trecut printr-o moarte clinică, pentru a mă informa în legătură cu ceea ce a văzut, dacă a văzut ceva, cu ceea ce a simţit, dacă a simţit ceva.

R.A. — Specialiştii care au studiat fenomenul, cum ar fi psihiatrul Raymond Moody, sau Kenneth Ring, cel mai sintetic dintre cei preocupaţi de această temă, au conturat schema unei spectaculoase călătorii în moarte în cinci etape. În funcţie de paşii străbătuţi la limita dintre viaţă şi moarte, cei care au cunoscut această experienţă relatează una, două sau toate cele cinci etape ale drumului. Înainte de a descrie acest drum, am dori să ne relataţi propria dumneavoastră experienţă.

M.A. — Înainte de a o relata, aş menţiona că am citit cu ani în urmă **Vie après la vie**, din care n-am crezut nimic. Evident, după ce am trăit propria mea experienţă mi-am schimbat optica, în sensul că probabil în acea carte există multe lucruri corect relatate, sau cel puţin sincer relatate. În ce constă experienţa mea. Fiind un cardiac, la mare aflîndu-mă, la Mamaia în 1987, am provocat prin intrarea după o expunere mai prelungită la soare în apa rece un şoc hipotermizant care mi-a provocat o tulburare de ritm, pe care am înregistrat-o şi m-am retras din apă cu intenţia de a o reduce. Nu am reuşit, cu toate măsurile pe care le-am putut lua acolo, după care, desigur, a trebuit să mă internez. Cam la trei ore de la internare am intrat în moarte clinică, adică am făcut un stop cardio-respirator. Stop cardio-respirator, subliniez aspectul, deoarece am murit într-o manieră foarte silenţioasă. Şi ce îmi amintesc... Trebuie să redau lucrurile aşa cum mi le amintesc, şi mi le amintesc destul de bine, în sensul că am rupt relaţiile cu această lume, însă înainte de a mi se întîmpla aşa ceva am realizat, ca medic, situaţia, faptul că se instala o oarecare inconştienţă musculară, cu consecinţele respective, după care am revenit la realitate, auzind în jurul meu o serie de voci care îmi strigau să respir adînc, să trag aer mult în piept; am simţit şi o sondă de oxigen în nas, nu am deschis ochii, dîndu-mi seama că am fost în moarte clinică — prezenţa sondei de oxigen şi intervenţia colegilor din jurul meu, care mă rugau să inspir profund, îmi dovedeau acest lucru.

R.A. — Aveţi şi amintiri vizuale?

M.A. — Am şi amintiri vizuale, plasate tot timpul în partea stîngă a mea, şi o să vă explic de ce. Ce anume am văzut? Un tunel, pe al cărui perete din dreapta existau multe rafturi, pe aceste rafturi plasate unul lîngă altul foarte multe sicrie de culoare gri, iar tunelul respectiv era înfundat cu un sicriu negru, sicriu care am gîndit că trebuie să fie al meu, pentru că este scos din rafturi şi vopsit în negru.

Pînă aici s-au
zuale, pentru
venit la viaţă
auzit acele
de a inspira
realizat şi de
imagini spre
16,45, cînd am
gură, de obic
me. Un pacie
acolo — şi ca
şansa mea —
moţie, nu dor
eram monito
care nu era
larmă acustic
vut noroc de
observat pe e
practic inima
onează. Şi m
cum s-au de
întors capul sp
mi-a spus, a
întors capul
chis ochii. C
dormi. Însă
m-am uitat p
că a apărut
nu mai era c
tric, mi-am d
şi atunci am
dat un pumn
am alarmat
aceea deci în
eu este tot t
ga, pentru c
cînd capul sp

R.A. — Să
specialiştii am
le cinci etap
prima, despr
tate din cei c
te clinică spu
o impresie d
întunecat. M
tunci extrem
În a doua eta
tă, după Ke
se vede „din
însuşi. Are i
plafon şi ob
„caldă indife

logie nu este destul de strînsă încît să ne dea o reală consolare sau speranță în înfruntarea morții.

O altă opinie, totuși, dezavuează noțiunea morții ca anihilare a stării de conștiință. Potrivit acestei opinii, probabil de mai veche tradiție, un anume aspect al ființei umane supraviețuiește chiar după ce corpul fizic încetează să mai funcționeze și este în cele din urmă distrus. Acest aspect persistent a fost numit în multe feluri, printre care psyche, suflet, minte, spirit, sine, ființă și conștiință. Orice nume i s-ar da, conceptul trecerii într-un alt domeniu al existenței după moartea fizică, este printre cele mai venerabile ale credințelor umane. Există un cimitir în Turcia care a fost folosit de oamenii din Neanderthal cu aproximativ 100 000 de ani în urmă. Aici, urme fosilizate au permis arheologilor să descopere că acești oameni străvechi își îngropau morții în mormane de flori, indicînd faptul că ei probabil vedeau moarte ca o ocazie de sărbătorire, ca o trecere a mortului de la această lume la cea următoare. Într-adevăr, morminte din straturi foarte vechi, răspîndite în toată lumea, au pus în evidență credința în supraviețuirea peste moartea trupească.

Pe scurt, sîntem confruntați cu două răspunsuri contrastante la întrebarea noastră de la început despre natura morții, amîndouă de antică proveniență, totuși amîndouă pe larg menținute chiar în zilele noastre. Unii spun că moartea este anihilarea stării de conștiință; alții spun cu egală încredere că moartea este trecerea sufletului sau minții în altă dimensiune a realității. În cele ce urmează nu doresc nicicum să îndepărtez vreunul din răspunsuri. Vreau doar să fac o dare de seamă asupra unei cercetări pe care am întreprins-o personal.

În timpul ultimilor ani am întîlnit un mare număr de persoane care au fost implicate în ceea ce voi numi „experiențe în apropierea morții". Am întîlnit aceste persoane în mai multe feluri. Întîi din coincidență. În 1965, cînd studiam filosofia la Universitatea din Virginia, am întîlnit un om care era profesor clinician de psihiatrie la Școala de Medicină. Am fost frapat de la început de căldura, amabilitatea și umorul lui. A fost o mare surpriză cînd am aflat mai tîrziu un fapt foarte interesant despre el, anume, că el fusese mort — nu doar o dată, ci în două rînduri, aproximativ cîte zece minute — și că el făcuse o fantastică relatare a ceea ce i se întîmplase în timp ce era „mort". Mai tîrziu l-am ascultat expunînd această poveste unui mic grup de studenți interesați. În acel moment am fost foarte impresionat, dar de atunci am avut un mic fundal de la care să judec astfel de experiențe, le-am rînduit și în mintea mea și în forma unei înregistrări pe bandă a conversației.

Cîțiva ani mai tîrziu, după ce am obținut doctoratul în filosofie, predam într-o universitate în estul Carolinei de Nord. La un curs am citit studenților mei **Phaedon** de Platon, o lucrare în care nemurirea este printre subiectele discutate. În lecturile mele eu subliniasem alte doctrine pe care Platon le prezintă acolo și n-am pus accentul asupra discuției despre viața de după moarte. După curs, într-o zi un student a rămas să mă consulte. El a întrebat dacă poate să discute subiectul nemuririi. El avea interes în acest subiect fiindcă bunica lui „murise" în timpul unei operații și relatase o foarte uluitoare experiență. I-am cerut să-mi vorbească despre ea și, spre marea mea surprindere, el a povestit aproape aceleași serii de evenimente pe care le auzisem descrise de profesorul de psihiatrie cu cîțiva ani înainte. (...)

Spre uimirea mea, am constatat că în aproape fiecare grupă de 30 de studenți, cel puțin un student venea la mine după ore și-mi relata o experiență personală în apropierea morții.

Ce m-a uluit de la începutul interesului meu, sînt multele similitudini în relatări, în ciuda faptului că ele vin de la oameni cu un fond religios, social și educativ foarte diferit. Între timp am intrat la Școala Medicală în 1972, am colecționat un număr apreciabil din aceste experiențe și am început să menționez studiul meu simplu pe care-l făcusem unora din cunoștințele mele medicale. În cele din urmă, un prieten mi-a spus să fac un raport unei societăți medicale, și au urmat alte convorbiri publice. Din nou, am constatat că după fiecare convorbire, cineva venea să-mi spună despre o experiență proprie.

Cum am devenit mai cunoscut pentru acest interes, unii doctori au început să-mi trimită persoane pe care le înviaseră și care povesteau experiențe neobișnuite. Alții mi-au scris trimițîndu-mi relatări după ce au apărut articole în ziare despre studiile mele. În prezent cunosc aproximativ 150 de cazuri ale acestui fenomen. Experiențele pe care le-am studiat se împart în trei categori distincte:

1) Experiențe ale persoanelor care au înviat după ce au fost crezute, judecate sau declarate clinic moarte de către doctori;

2) Experiențe ale persoanelor care, în cursul accidentelor sau al unor grave vătămări sau boli, s-au apropiat foarte mult de moartea fizică;

3) Experiențe ale persoanelor care, murind, le-au relatat altora care erau de față. Mai tîrziu, aceste alte persoane mi-au relatat din conținutul experienței morții. (...)

II

În pofida marii variații a circumstanțelor și semnalmentelor apropiatei morți, și a tipurilor de persoane care au fost expuse acestora, adevărul e că este o izbitoare asemănare între relatările experiențelor înseși. De fapt, asemănările între diferite relatări sînt așa de mari, încît se pot alege cu ușurință aproximativ cincisprezece elemente separate care revin iar și iar în masa povestirilor pe care le-am cules. Pe baza acestor puncte de asemănare, permiteți-mi să construiesc o experiență scurtă, teoretic „ideală" sau „completă", care cuprinde toate elementele comune în ordinea în care este tipic pentru ele să apară.

Un om moare și, cînd atinge punctul maximei epuizări fizice, el aude că este declarat mort de doctorul lui. El începe să audă un zgomot neplăcut, un dangăt sau un bîzîit puternic și în același timp se simte mișcîndu-se foarte rapid, printr-un tunel lung și întunecat. După aceasta, dintr-odată se găsește în afara corpului fizic, dar încă în imediata vecinătate fizică, și-și vede propriul trup de la distanță, ca și cum ar fi un spectator. El se uită la încercarea de a-l readuce la viață, din acest neobișnuit punct avantajos, și este într-o stare de dilatare emoțională.

După un timp el se reculege și se obișnuiește mai mult cu ciudata lui condiție. El observă că are încă un „trup", unul de o foarte diferită natură, și cu puteri foarte diferite de trupul fizic pe care l-a lăsat în urmă. În curînd alte lucruri încep să se întimple. Alții vin să-l întîlnească și să-l ajute. El zărește spirite ale rudelor și prietenilor care au murit deja, și un spirit cald și plin de iubire, de un fel nemaiîntîlnit vreodată înainte, — o ființă de lumină — îi apare în față. Această ființă îi pune o întrebare, în mod neverbal, care-l face să-și evalueze viața și-l ajută arătîndu-i o panoramică și instantanee desfășurare îndărăt a evenimentelor majore ale vieții lui. Într-un anumit punct își dă seama că se apropie de un fel de barieră sau graniță, care pare că reprezintă limita dintre viața pămîntească și viața următoare. Totuși el crede că trebuie să se întoarcă pe pămînt, că timpul morții lui încă n-a sosit. În acest punct el rezistă, pentru că de acum el este luat cu experiențele lui în viața de apoi și nu vrea să se întoarcă. El este copleșit de sentimente intense de bucurie, dragoste și pace. În pofida atitudinii lui. el se reunește totuși într-un fel cu trupul lui fizic și trăiește.

Mai tîrziu el încearcă să spună altora, dar îi este greu s-o facă. În primul rînd, nu poate găsi cuvinte omenești potrivite să descrie aceste episoade nepămîntești. De asemenea, găsește că ceilalți își bat joc, așa că încetează să povestească altora. Totuși experiența îi afectează profund viața, mai ales concepțiile lui despre moarte și relația ei cu viața

Traducere de N. I.

rul corpului său inanimat. A treia etapă (23 la sută din eșantionul doctorului Kenneth Ring o citează): subiectul se simte aspirat într-o imensă gaură întunecată, unde are impresia că înaintează cu mare viteză. Starea sa de pace interioară se intensifică. A patra etapă, (raportată de 16 la sută din cei chestionați): o lumină apare în întuneric; pe măsură ce se apropie de ea, subiectul are impresia că aceasta degajă „dragoste pură". În sfîrșit, a cincea etapă, raportată doar de 10 la sută dintre cei ce au trăit experiența morții clinice: subiectul pătrunde în interiorul acestei lumini. Are atunci impresia că se contopește cu cosmosul și că împărtășește dragostea totală și cunoașterea universală. Credeți, domnule doctor, că experiența dumneavoastră ar putea fi încadrată în această schemă?

M.A. — Ar putea fi încadrată, și cred că în cea de-a treia etapă.

R.A. — Fără primele două?

M.A. — Fără primele două, pentru că aceste date se strîng, din cîte cunosc, în special din sălile de operație. Aproape toate informațiile vin de la pacienți care au trăit senzația plutirii undeva în părțile superioare ale sălilor de operație, de unde privesc chiar operația care se efectuează și bineînțeles echipa operatorie. De aceea practic primele două nu intrau în discuție la mine, pentru că nu eram pus pe masa de operație. Eram în pat cu o perfuzie, și atîta tot.

R.A. — Dar ați avut acea senzație de desprindere, de plutire.

M.A. — Nu rețin o astfel de senzație. Știu că eram în gura acestui tunel, în care se pare totuși că înaintam, pînă în momentul în care am fost scos din moartea clinică.

R.A. — Erați calm, vă simțeați detașat de lumea materială?

M.A. — Da, eram foarte liniștit, chiar bine dispus.

R.A. — Mulți dintre cei care au trăit experiența s-au comportat uimitor de violent după reanimare, simțind întoarcerea la viață ca pe o frustrare. Înțeleg că nu a fost cazul dumneavoastră?

M.A. — Reacția mea s-a plasat la polul diametral opus: am fost foarte fericit. Am două fete față de care am avut un sentiment de trădare. Aceste reflecții le-am avut după reanimare, însă am trăit un sentiment de culpabilitate.

R.A. — Cît credit credeți că ați fi acordat dumneavoastră unui pacient care v-ar fi relatat o experiență similară?

M. A. — Eu personal probabil că nu i-aș fi acordat prea multă încredere, mai ales dacă ar fi vorba de un pacient în strictul înțeles al cuvîntului. V-am spus că eu am trăit tot timpul cu o totală lipsă de încredere față de ceea ce am citit în această carte, **Vie après la vie**. După experiența pe care am trăit-o eu însă îi acord mult mai multă încredere, pentru că efectiv există aceste trăiri în perioada de moarte clinică.

R. A. — Aflîndu-vă într-un moment sau altul lîngă patul unui muribund care este totuși readus la viață, ați avut vreodată senzația că se comportă deosebit, altfel decît ar trebui să se comporte?

M. A. — Nu, un comportament ciudat nu-mi amintesc să fi remarcat, dar în vreo trei cazuri mi-au fost relatate „vise" care se apropie de cel pe care l-am avut eu, aceasta după moarte clinică, și de foarte multe ori situații similare în cazul anesteziilor generale. Drogurile, bineînțeles, pot fi luate aici în discuție.

R. A. — Ați atins problema drogurilor. Ca medic, ați fi de acord cu teoria specialistului american Ronald Siegel, care pretinde a fi descoperit cauza fenomenului în discuție: am avea cu toții, spune el, o supradoză de droguri naturale în momentul morții, ceea ce ar provoca viziuni stranii, uneori extatice. Dumnealui nu vorbește dintr-o experiență de practician (nu a studiat personal nici un caz de acest fel), ci pornind de la o platformă ideologică ușor de identificat. Dvs. ce părere aveți, repet, ca medic?

M. A. — Sigur că e o noțiune destul de abstractă: droguri naturale. Este foarte ușor de spus că există droguri naturale, dar foarte greu de demonstrat. Părerea mea este că ceea ce trăim în perioadele acestea de moarte clinică — mulți de altfel nu-și aduc aminte de nimic — nu reprezintă totuși altceva decît experiențe din timpul vieții. Ceva care la un moment dat are o logică. În fond este destul de legitim să te gîndești la niște sicrie în momentul în care mori, să vezi așa ceva în perioada de moarte clinică.

R. A. — George Gallup Jr., un statistician american renumit, a ajuns, nu cu mulți ani în urmă, în 1986, la uimitoarea concluzie (fundamentată statistic) că 8 milioane de americani au trăit (dacă se poate spune așa) ceea ce ei numesc „near death experience", deci o „experiență în apropierea morții". Raportînd la populația țării noastre (dacă eliminăm factorul tehnologic, tehnicile de reanimare americane fiind probabil mai performante), am ajunge la fabuloasa cifră de opt sute de mii de persoane care ar fi trăit o experiență similară doar în țara noastră, în ultimii ani, bineînțeles. Vi se pare exagerat?

M. A. — Aceasta este probabil cifra statistică și nu cea reală. Probabil că așa cum se întîmplă și la noi cu patologia (există o patologie statistică și una reală, iar cea reală este întotdeauna mai mare decît cea statistică) cifra reală este mai mare, dar nu are ocazia fiecare ca atunci cînd povestește să fie auzit de cineva interesat în problemă.

R. A. — Se poate bănui, dacă privești lucrurile cu scepticism, că poate fi vorba doar de o experiență cu suport mistic. Există totuși un punct în care pot fi confruntate relatările celor salvați de la moarte cu realitatea, cercetat de altfel cu rezultate uimitoare: momentul cînd subiectul simte că zboară deasupra locului în care zace trupul său și vede ce face echipa de medici și infirmiera din jur. Nu este cazul dumneavoastră, dar ca medic ați întîlnit asemenea cazuri?

M. A. — Au fost mai multe situații similare. Unul din pacienți mi-a relatat chiar că avea senzația că plutește sub plafon și că vede echipa operatorie, fără să se vadă pe sine. Se gîndea că acolo probabil ceva se întîmplă, se operează, dar nu a realizat că e vorba despre propria persoană.

R. A. — În final aș dori să vă întreb dacă dumneavoastră considerați că aceste experiențe trebuie mai larg cunoscute. Este în fond vorba de o viziune destul de optimistă asupra morții, nu este invocată spaima, durerea, ci dimpotrivă, o stare de liniște și de împlinire.

M. A. — Fără îndoială că trebuie cunoscute, și asta nu pentru că aș fi trăit eu o astfel de experiență. Se mai pune și problema credibililtății, însă în momentul în care există mai multe relatări care se aseamănă, fără îndoială că trebuie să existe un substrat real.

Radu ANDRIESCU

Aura cărţilor

Visam la cartea care se face pe ea însăşi, există prin ea însăşi şi se citeşte pe sine. Visam la o carte care se înfăptuieşte citindu-se înlăuntrul ei sau care se citeşte înfăptuindu-se. O carte ştiută numai de ea însăşi, accesibilă numai ei înseşi, altfel de nescris şi de nedescoperit. O carte vie, fără litere şi fără pagini, fără concepte şi fără gînduri, pentru stadiile poate, de arhat sau de bodhisattva. Un fel de suflu astral care să germineze în suflete, în spirite, în ierarhiile îngereşti. O carte pentru zei, ca o hrană pentru zei, al cărei principiu să fie viul, creşterea formelor de energie spre singura adevărata Energie.

Trăisem bucurii care se creau singure, se hrăneau cu ceva ce îmi rămînea necunoscut, se dezvoltau şi ajungeau la incandescenţă fără să am timp, adică dispoziţia de a participa la ele — apoi, atingînd apogeul, dispăreau, fără să le pot reţine cu ceva, fără să pot să le întreţin mai departe arderea. Erau bucurii libere de fiziologie, de gînduri, de sentimente, de expresie. Nici nu ştiu dacă erau: prin mine sau pentru mine? Poate că alcătuiau cu mine un fapt de paralelism metasufletesc, metauman. Aveam într-un fel acces la ele, eram capabil să mă confund cu ele, să-mi ofer un moment iluzia că-mi aparţin, dar erau altfel decît bucuriile mele, determinate de ceva la care să am acces ca la propria mea viaţă. Nu. Aceste bucurii veneau de altundeva şi nu aveau comun cu viaţa mea decît elanul unei simpatii care mă atrăgea către ele, înţelegerea a ceea ce este în tot cosmosul principiu de viaţă în expansiune. Ele erau ale mele cum ar fi legile date lui Moise, pe munte, sau poemele scrise în transă hipnotică de un poet nu importă de ce valoare.

Apăreau ele şi unor fiinţe interioare? Poate. Poate sub altă formă, altă structură, altă finalitate. Dar asta este lăturalnic legăturii ce vreau să o stabilesc. Tot aşa, din practica mea, poetică, ştiu că pot exista unele poeme care să se scrie, adică să se conceapă singure. Desigur, ele sînt rarissime şi fenomenul unui astfel de poem stăpîneşte mult timp mintea unui creator, ca o întîlnire cu îngeri sau cu extratereştri. Pare atunci că se vorbeşte singur însuşi adîncul limbii (a unei anume limbi, nu în general), că se organizează după legi eterne lui şi din adînc, aproape inaccesibile oamenilor, pentru că poemul parcă reveleazǎ o nouă limbă, care sună altfel, într-o plenitudine de sensuri şi de sonuri, într-o plenitudine a corelării desăvîrşite a acestora de nerecreat. Pare atunci că, dacă aceste momente nu ar fi sporadice, cu totul singulare, imprevizibile şi de neprovocat, şi dacă s-ar petrece după — întrevăzutul — întregul din care vin, am putea obţine cele cîteva poeme definitive ale unei limbi, desăvîrşite în ele însele, fără comparaţie, pentru totdeauna. Ele ar corespunde în geometrie cu cele cinci poliedre regulate, în afara cărora nu se mai poate crea niciunul.

În cazul lor poetul se simte o unealtă, ştie că, în sensul cel mai înalt, nu-i aparţin. Ştie că ele sînt ale puterii din adînc a Limbii, că limba este mai mult decît un concept, că ea este vie nu numai cînd este vorbită, dar mai ales, şi în mod esenţial, cînd se vorbeşte, cînd, deşi s-a născut printr-un popor condiţionîndu-se reciproc, îşi relevă o proeminenţă asupra vorbitorilor, aşa cum sufletul este mai sus şi mai aproape de esenţe decît cel care-l, să mă exprim aşa, adăposteşte.

E ca şi cum cuvintele, aceste semne ale unui înţeles, ar fi inteligibile nu numai organismului viu care le foloseşte, dar naturii înseşi. Şi nu atît inteligibile, cît purtătoare de viaţă, de energie, de valoare.

Aceste două lucruri stranii, experimentate de mine însumi, într-un fel de anti-experienţă, fiindcă în ea eram cu totul depăşit, sau: nu făceam un experiment, ci eram în el, m-au dus cu gîndul la cartea perfectă sau, mai exact, la cartea care se face pe ea însăşi, prin analogie cu bucuria care se poate naşte pe ea însăşi şi cu poemul care se poate crea pe sine. Dar, dacă despre primele două aveam unele avertismente, despre cartea care să le semene, nu puteam decît să visez în mod vag.

Auzisem, încă din copilărie, de Biblii care nu ardeau, conţinutul lor fiind sfînt. Deşi aceasta poate fi o superstiţie populară, fondul ei este mai adînc decît se pare la prima vedere. Biblia nu ardea fiindcă avea un conţinut excepţional, o valoare. Dar nu orice fel de valoare, nu o valoare subiectivă, aşa cum ar avea un mare pachet de bancnote pentru un om de lume. Un astfel de pachet nu este scutit de un final de cenuşă. Ci o valoare pentru ceea ce este adevărat în lume, dar nu numai în lumea omului, fie el şi bun, ci în ceea ce-l transcende pe om, o valoare şi o semnificaţie, o importanţă pentru însăşi natura. Dacă focul, element natural, nu poate arde o carte formată din elemente naturale, nu e din cauza hîrtiei, care nu are nimic extraordinar în ea, ci din cauza literelor, şi nu a literelor pur şi simplu, ci din cauza felului în care sînt grupate în cuvinte şi cuvintele în înţelesuri, iar aceste înţelesuri în ceva ce depăşeşte înţelesul, şi chiar pe om. Mi s-a părut că, în afară de aerul de credinţă naivă pe care-l are legenda cu Biblia aruncată în foc, se poate extrage de aici acest gînd adînc, că sensul unei cărţi, valoarea ei de viaţă cosmică, este ceva obiectiv, de sine stătător, ca o stihie printre alte stihii, avînd deci o consistenţă proprie.

Aceste meditaţii ar fi rămas sărace şi intern chiar neconvingătoare, dacă nu aş fi avut nesperata şansă să descopăr un lucru cu totul uluitor, cu atît mai uluitor cu cît, probabil, poate forma obiectul experienţei oricui şi este extrem de simplu. Mirarea mea că acest lucru nu s-a ştiut pînă acum, nu s-a observat măcar, nu o mai exprim, ea însoţeşte prea ades entuziasmul unei descoperiri; a cărei graţie omul în cauză simte cumva că nu o merită în mod special.

*

Părinţii mei au moştenit de la bunicul, mare negustor şi bibliofil, o casă imensă, sumbră în aparenţă, cu multe camere şi coridoare întortocheate, scări întunecoase, uşi închise pentru totdeauna, săliţe care dau spre un geam astupat, cu o verandă care a rămas pentru totdeauna stingheră, cu un pod vast şi plin de cotloane şi de golfuri înfiorătoare de întuneric. Ţin minte camerele nefolosite, pline de pînze de păianjen, de mobile vechi şi şubrede, de lenjerie demodată, de praf, îmbibate cu un miros de foarte vechi, trecut, scos din timp. Camera cu draperii înalte şi trase, care lăsau să pătrundă doar cîteva raze, într-o linişte uitată, bătrînă, ce nu avea nimic cu tăcerea. Era însuşi sufletul celor care trecuseră şi trăiseră acolo, ceva apăsător şi duios totodată, ceva straniu şi melancolic.

Holbein : Simulacrele morţii

După moartea bunicului familia mea a sărăcit şi tata nu s-a mai redresat niciodată. Ultima lui încercare a fost să sape o bună bucată de pămînt sub zidul nordic al casei, căutînd o intrare secretă spre o subterană unde ar fi fost aur. Din această aventură nu s-a ales decît cu dezamăgirea şi apatia. N-a găsit nici o uşă care să ducă spre încăperile unde i-ar fi apărut nişte flăcări gălbui, ca acelea care dansează pe comori. Poate nu a săpat destul, poate nu a săpat unde trebuie, şi a lăsat totul baltă înainte de a avea o convingere.

După cîţiva ani, în partea unde săpase, zidul a început să se afunde şi să crape, trăgînd uşor toată casa spre nord. În pereţi au apărut fisuri cu forme curioase. Odăile prea mari, greu de încălzit şi de mobilat, au convins şi ele familia să se mute în ceea ce era înainte o clădire administrativă, mult mai modestă şi potrivită posibilităţilor noastre de atunci. Casa a urmat să se afunde încet şi să se dărăpăneze. S-au spart tavanele şi s-au coşcovit pereţii, tapetele s-au întunecat. Pe alocuri a pătruns ploaia şi muşchiul, prin cutele acoperişului au răsărit buruieni şi arţari subţiri. Pragurile de piatră şi scările s-au acoperit cu ierburi şi flori sălbatice, pe ziduri s-au urcat bălării şi plante agăţătoare. Înecată în vegetaţie, Casa părea şi mai pustie şi mai scufundată.

Încet a căpătat un aer sumbru, nefiresc şi tuturor li se părea că din totdeauna a fost aşa. A încetat să mai fie în peisajul dinafară, se poate spune că nu o vedeam decît înlăuntrul nostru, ca acele lucruri prea familiare, pe care ochiul nu le mai percepe, care devin încet, încet legende, deşi există şi ar putea fi examinate lucid. Un sentiment de jenă, de tristeţe, de mîndrie, de solidaritate şi teamă ne făcea să lăsăm mereu uşile încuiate, să nu le deschidem niciodată şi nici să o pomenim. O ocoleam, în parcul bătrîn, ca de la sine, ca pe ceva prea dureros, sau prea dinlăuntrul nostru.

Cînd m-am întors de la Universitate am călcat totuşi consemnul tacit al familiei. Din fascinaţie, nu din impietate. Simţeam că legenda despre încăperea subterană trebuie să aibă o realitate. Am şi visat-o, aproape la fel cu ceea ce am descoperit puţin mai tîrziu. O fată îmbrăcată în alb îmi întindea mîna, chemîndu-mă acolo, ca pentru a găsi, sau regăsi ceva ce-mi era tot atît de apropiat (depărtat) ca şi sufletul. Şi am deschis, după atîţia ani, cu frică, o uşă care m-a dus înlăuntru. Nu mai ţin minte nici aerul, nici pereţii, nici mobilele, nici draperiile. Ţin minte totul într-o singură imagine neimagine. Aerul dens, ca o prezenţă, suprafeţe cît de mici care, de atîta tăcere şi singurătate şi linişte, mă simţeau şi aproape mă priveau, acel gol în timp care făcea să se audă liniştea şi să se vadă orele, acea suprasaturare a vastelor încăperi cu umbrele celor ce le-au locuit într-adevăr, casa se scufundase mai mult. Pereţii se crăpaseră mai tare şi aveau o înclinaţie, odată cu pardoseala, de fantomă, de vas pierdut în ceţuri nordice. Şi uşa tainică apăru, dar nu în zid, ci în pardoseala crăpată.

Leo BOTNARU

Şi totuşi...

Ziua,

bulboanele oglinzilor mimează
sentimentalismul rece,
distant,
precum ochiul de apă sticlind
în copca săpată-n
ghiaţa iernii.
Noaptea,
adîncul oglinzii este
un turn umplut cu serum.
Şi totuşi,
dimineaţă de dimineaţă
chipul nostru renaşte,
sie însuşi zîmbindu-şi
a îmbărbătare.

Alt vis de pace

...şi, la miezul de noapte al visului,
a răsărit ziua în care s-a decretat
generala, pururi necurmata pace şi,
lăcrimînd (unii — de bucurie, poate)
visătorii ostaşi şi orgolioşii caporali
au prins a-şi arunca din raniţe
tăinuitele bastoane de mareşal
(printre care, de fapt, se nimerea
şi cîte un baston de cauciuc).

La moara carilor

Carii făinează grinzile
la moara lor nici de apă,
nici de vînt — la moara lor
de nimicnicie.

Cronobiologie

Umblu la calendar,
întorcîndu-i filele
zilelor trecute...

Aşa e! — uneori
cînd umblu la calendar
am groaznica senzaţie că pipăi
beregata timpului...

Nimburi

Bolţile sfinte au fost doborîte
cu tot cu îngerii
de pe frunţile cărora nimburi de
lumină
se rostogoliră peste ţărînă;
unele nimerind sub şenilele
tancurilor
fariseic înhămate la turle;
altele, în rostogolire mai
norocoasă,
îşi găsiră salvare în curţile
ţăranilor
ce lăsaseră porţile deschise;
iar celelalte, în deznădăjduită
agonie,
trecură de marginile satelor,
aciuîndu-se
prin lăstrărişurile ogoarelor.

...Răsare răsărita. Creşte,
pe la mijloc de vară înfloreşte,
ridicînd de la pămînt luminoasele
nimburi
ale sfinţilor răpuşi, sfîrtecaţi,
deportaţi...

Am coborît cu oroare, cu încîntare, cu frică și voluptate, cu evlavie și nesăbuință. Am coborît totuși. Și toate acestea au sporit într-o stranie simțire cînd am recunoscut, aproape la fel, odaia din vis. Și parcă un abur alb s-a ridicat și s-a mistuit în fundul încăperii. Dacă pot spune așa, fusese singura lumină, căci m-am trezit într-un deplin întuneric. Și atunci, am văzut. Fără să îndrăznesc să mă mișc sau să respir, am văzut. Am văzut ca niște focuri mici, pulsînd rar, maiestuos în fundul încăperii. Spun că erau colorate, dar nu acesta e termenul. Diferența dintre ele era uneori mare, dar culorile rămîneau potolite, erau niște culori visate, nu văzute. Și impetuozitatea unor focuri semăna atît de mult, cum oare? cu calmul și seninătatea altora. Un foc albastru era la fel cu unul galben, sau poate nici nu distingeam culori. Unele aveau formă de flacără, altele de aură, altele închipuiau aurore boreale, făclii, semințe și sufluri. Și toate pîlpîiau sau pulsau ca o inimă și cînd m-am dezmeticit abia mi-am dat seama că le privisem ca pe niște țesuturi invitro ca într-o plagă deschisă tresărirea izvoarelor ascunse ale vieții.

Am crezut că e aurul, aurul căutat de tata, și am avut curaj să mă apropii. Pipăind, am dat de rafturi, de rafturi cu cărți. Toți pereții imenși erau plini de rafturi cu cărți. Am privit din nou, năucit. Pe fiecare raft, deasupra — acuma îmi dădeam seama — fiecărei cărți, juca cîte o luminiță. Cărți cu aură? Aura cărților? sufletul fiecărei cărți, arzînd deasupra ei, învăluind-o ca într-o aură? Nu știu cît am privit, dar probabil mult, îndelung, ca într-o transă, înțelegînd totul dintr-odată, fără gînduri, fără cuvinte. Eram înconjurat acoperit de focuri magice, multiforme și multicolore, de aure. Eram într-un iad sau într-un paradis și trezirea la conștiință a fost plină de groază și încîntare. Și atunci am observat cum focurile scad încet, am observat goluri în rafturi, acolo unde fuseseră pîlpîiri. M-am repezit după o lanternă. Voiam să confrunt fiecare aură cu titlul cărții. Deși m-am întors repede aproape totul era stins. Și cînd am vrut să iau o carte, s-a prefăcut în scrum. Oxigenul pătruns brusc a făcut să se desăvîrșească opera de putrezire înceată și începută cine știe cînd. Nu au mai rămas decît cîteva cotoare, bucăți de file, cîteva semne de carte aproape de nerecunoscut, un coupe-papier uitat în vreun tom. Nu a rămas decît să-mi închipui cum arată aura lui Hamlet, a Odiseei, a Divinei Comedii, a tragediilor grecești, după ceea ce am văzut. Am făcut întuneric perfect la mine în cameră și am privit cărțile: nimic, o noapte întreagă. Se cer probabil condiții cît mai asemănătoare cu cele din hruba — bibliotecă a casei noastre. Cîndva voi încerca.

*

Aura de deasupra sau din jurul cărților mi-a limpezit dintr-odată ceea ce presupuneam obscur despre cartea care se face singură, pe care acum o văd posibilă, adică în ființă.

În mod natural, o pagină dintr-o capodoperă este la fel cu o pagină de maculatură? O carte de geniu este, în mod obiectual, la fel cu o carte neroadă? Se deosebesc numai prin greutate, număr de pagini, calitatea hîrtiei, culoare, corpul de literă? Valoarea în sine a fiecăreia nu stă decît în contactul cu o conștiință? Nu este de sine stătătoare? O carte nu este un obiect natural, a cărei valoare stă în esența ei? Esență care se raliază la ceea ce este logic și esențial în natură?

Literele sînt convenționale, dar odată folosite în legătură cu un sens, ele dobîndesc însele posibilitatea intrinsecă și naturală de a vehicula sensuri. La fel grafia cuvintelor. Astfel că într-un poem genial, s-ar putea analiza nu numai tensiunea dintre sensuri, ci implicit și dintre grafia lor. Succesiunea literelor este la fel de nouă și unică precum este și sensul și suflul lui și muzica lui. Această succesiune este inefabilă ca orice expresie a spiritului. Și dacă nu am avea capacitatea să știm ceva despre sens, muzică, etc. am putea avea pe aceea de a judeca după structura tipografică a poemului, a frazei, a cuvîntului, a literelor.

Ca niște circuite electrice, semnele sînt de sine stătătoare, chiar dacă sînt sau nu înțelese. Un text magic apăra de duhuri chiar pe cel care nu-l înțelegea și cel care-l scria nu se gîndea la o limbă sau un **alfabet** al demonilor, ci numai la puterea naturală ce emană printr-un text dintr-o înșiruire, anume structurată, a unor litere, naturale, ca orice alt fenomen. Iar sensurile cuvintelor, ale împerecherilor de cuvinte, ale structurilor lor, sînt și ele de sine stătătoare, ca niște organisme, sau ca niște suflete, ce odată create își urmează viața. Miriadele de raporturi, dintre litere, cuvinte, fraze, apoi miriadele de raporturi dintre sensuri, dintre sensuri și litere, formează un fel de cîmp magnetic, crează o tensiune asemănătoare celei electrice, ea există în mod obiectiv, numai trebuie determinată, trebuie percepută cu ajutorul organelor de simț, în mod obișnuit, și cu organele de simț ca aură, de exemplu — în mod excepțional, ca în întîmplarea din biblioteca subterană.

Cu cît cartea cuprinde mai multă energie astfel înmagazinată, cu atît mai puternic poate fi percepută, și pe cale naturală, directă, nu numai prin lectură. Astfel, o carte se revelă ea singură ca valoare sau nonvaloare, prin prezența sau absența aurei (în experiența mea). Așa cum după o ipotetică, îndelungă experiență cu mii de sfinți, ai putea să le cunoști gradul de sfințenie după mărimea, culoarea și vioiciunea aurei, tot așa ai putea cunoaște valoarea obiectivă, exprimată într-o formă de energie spirituală naturală, după aura cărții. Această aură ți-ar apare la fel, indiferent de limba pe care a-i înțelege-o sau nu. In traducere, de obicei, aura și-ar micșora calitățile. Și, dacă nu ar exista o critică literară absolută, bazată pe aură, cel puțin elucubrațiile și șarlataniile ar putea fi dovedite pe loc și confuzia valorilor ar fi exclusă.

Acum, c-am văzut manifestarea obiectivității naturale a însemnătății spirituale, pot visa la existența cărții care se face singură, și se citește singură, cartea perfectă și definitivă, accesibilă numai marilor sfinți și zeilor, al cărei prototip se păstrează în cer și se poate numai întrupa, nu și scrie, nu și citi, nu și vedea.

Dacă ar fi existat, prin absurd, sau prin contradictoriu în sine miracol, în biblioteca subterană, aura ei ar fi umplut toată realitatea, din mine și din afara mea, și puterea focului ei m-ar fi făcut scrum. Sau poate că scrumul unei asemenea combustii este însuși universul.

26 martie 1973
Perieni

Nicolae IONEL

Tamara PINTILIE

Scrisori

I

N-am nici o clipă pentru tine.
Nici o clipă pentru tine
surioară, ți-ar veni mai bine
sub flori, sub pămînt,
să nu te mai văd nicicînd
zîmbind.

II

Nu știam că așa va arăta ziua de mîine
care mă va găsi fără tine.
Nu știam că-mi leagă mîinele la spate
cu petale aspre și uscate,
că-mi suflă mucegai în plete
ca niciodată să nu-mi fie sete.
Nu știm că ziua asta-i din piatră
atît de stricată
și grea.
Nu știam de ea.
Nu știam cum va fi.
Iartă-mă că nu mă vei iubi.

III

Suferă singură la marginea lumii de azi.
Găsește-ți masca tăcută pentru obraz.
Fii încă și mai curată decît ai fost
în casa fără nici un rost,
fără iubire, fără cuvînt.
Închide-ți sufletu-n pămînt.
Albă. Ca-n prima zi.
Cînd nu vei fi.

IV

Îți aduci aminte cu cîtă iubire te-am
mîngîiat?
A crescut un lan de flori peste
și-au tremurat drumurile noastre
Ușile s-au deschis, albastre,
spre o noapte uimită.
O uiți în lan pe iubită,
o acoperi cu pînză în pat.

Cu cîtă iubire te-am mîngîiat...

V

Soare albastru și lună rece.
Mîna mea tace. Mîna ta înflorește.

Venea numai cîntec dintr-un cîmp otrăvit.
Eu m-am împiedicat. Tu ai zîmbit.

Erau clipe amețite și timpul a stat.
Ți s-a părut că-i ziuă. Vedeam cum
s-a-nnoptat.

Era lună și soare. Deodată.
Mîine tu. Eu niciodată.

Barthel Bruyn Cel Bătrîn: (Craniu în nișă)

Iubire

Iubirea unor zile de vară:
atît de strălucitoare și fierbinte încît să mă
doară,
care, dacă zdrobește alunu-nflorit, îmi spune
„oricum mucegăiește",
care-și clădește cu neobosită speranță camera
roșie de fericire
cu puțin noroi gri („care n-are importanță
fiindcă așa-i el din fire,
așa e normal — îmi spune-nțelegi?
ce i-a trebuit drumului să se aurească dacă
ducea în beci?");
iubirea, bine-nțeles, dreaptă; crinul care
nicicînd n-a ajuns prea jos,
care-a tăiat de la rădăcină, întotdeauna
foarte frumos,
pentru care s-a aplaudat, s-a zîmbit,
(mănușa generoasă a acoperit, și-a făcut
datoria cinstit);
după ferestre de gheață pe care nu vrea să
le topească
este bună iubirea noastră:
un vis, o oră de seară cu raze nevinovate,
parfumuri și eșarfe diafane înn...e,
cîntecul „cu aură!" dintr-un cer de granit,
căzut la timp peste cel istovit,
și peste cine credea:
iubirea mea.

Luca PIȚU

Moliere: maternitatea sa literară

Încep cu o întrebare, la care m-oi strădui a răspunde mai la vale: este cumva Pierre Corneille autorul operelor lui Jean-Baptiste Poquelin? În ce sens? **Auctor**, derivat al lui **augere**, denumește pe sporitor, pe augmentator, pe amplificator. În acest sens precis și cont ținînd de exigența clarteistă a istoriei literare, predica-vom că Molière nu ar fi, cum vom explicita mai colea, decît îmbogățitorul propriei sale opere, al unei opere pentru care Corneille a fost inseminator, fecundator, primum movens + muz. «Și, deși în zilele noastre muza a devenit un simbol desuet luat în derîdere ori de cîte ori avem ocazia, dacă ne gîndim bine referința la muză e mai puțin specioasă decît se crede. Așa cum preotul își trage puterea de la zeul său, poetul, vorbind de muză, de inspirație, chiar de inconștient, se referă la acest tip particular de experiență limbajieră, în cursul căreia locutorul se simte însuflețit de un glas ce nu coincide cu al său»[1]. Ca să arătăm cum imaginea carteziană a unui vorbitor bine individuat și care își controlează perfect emisiunea vocii, nu se acordă deloc cu producerea ficțiunii literare, e de ajuns să ne amintim cît sînt de complicate, cît sînt de insesizabile, jocurile vocii în discursul literar. Varietatea acestor posibilități (vocea scriitorului ca individ, a povestașului ne? demn de încredere, vocea personagiilor distincte unul de celălalt, sau, dimpotrivă, mai mult sau mai puțin amestecate, vocile amalgamate ale inspiratului și inspiratorului, ale influențatului și influențatorului) face superfetatorie orice tentativă de a asigura discursului ficțional sau literar un punct de originare bine împrejmuit. Ce origine să atribui glasurilor moliereşti? Poate convivialitatea dintre un tată și o mamă în vederea terțului viitor. Dacă Pierre Corneille este inspiratorul, sfîntul duh fertilizator, atunci Molière rămîne pentru totdeauna mama operelor sale.

x

x x

În august 1919, Pierre Louys a pus, în revista **Intermediarul cercetătorilor și curioșilor**, următoarea întrebare: «Corneille este oare autorul lui **Amfitrion**?»[2]) Cititorii săi credeau poate că asistă la o încercare în genul aceleia a lui Abel Lefranc, ce voia restitui altuia dramele lui Shakespeare. Ca replică la un articol al lui Emile Henriot, el publică în octombrie 1919, la **Timpul**, un articol sub titularea **Genitorul lui Amfitrion**, unde ne asigură peremptoriu că «nu stilul lui Corneille, ci semnătura lui Moliere are necesitate de dovezi». Urmează un atac în regulă contra paternității și pentru maternitatea lui Jean-Baptiste Poquelin. Argumentează polemistul c-ar fi bucuroși molieriștii să posedeze două rînduri de Moliere în legătura cu subiectul **amfitrionic** la data de 1650: ar ține la purtător dovada irefutabilă. Doar două chitanțe ne parvin de la acea dată și ne conving că, la 28 de ani, comediantul nu știa încă acordul participiului trecut. Cineva care scrie **accordez** în loc de **accordée** și **ordonne** în loc de **ordonnée** e incapace să priceapă un alexandrin, nu vede unde sînt vocalele mute, unde respiră versul lui Corneille, nici locul lui **Amfitrion**. Dezvoltîndu-și îndelung argutiile — în **Corneille cel Mare**, **Cele două texte pentru Psyche**, **Impostorul lui Corneille și tartuffful lui Moliere** —, Louys insistă asupra unor puncte precise. Nu-i vine dificil să sublinieze vigoarea și prospețimea stihului lui Corneille, nici să arate că numeroase versuri moliereşti sînt de o slăbiciune și o platitudine digne de Ponsard ori Emil Augier. «Nu simțiți aici, țipă el, două suflete și două stiluri fără contact?» Altundeva răcnește: «Pianistul de ocazie ce niciodată nu va înțelege de ce Bach ar înnebuni de mînie dacă ar putea citi **Ave Maria** de Gounod, nu ar pricepe nici de ce, într-o pagină de Corneille, patru versuri de Moliere apar încastrate ca un sîmbure scuipat în fructul incomparabil al unei astfel de poezii». Ca exemplu de cooperare, alege Louys pe **Tartuffe**, unde repereazâ stihuri slabe și șocante. El crede că textul original, sămînța, era corneliană. Poquelin l-ar fi de-format, re-format, augmentat, mutilat, introducînd cîrje explicative. Argumentul suplimentar în favoarea colaborării maritale, în favoarea cuplului, a mariajului scriptural al celor doi: Corneille a lucrat efectiv cu Moliere pentru **Psyche**, piesă pe care cel din urmă a semnat-o mai tîrziu singur. Și dacă această cooperare se va fi extins la **Amfitrion, Mizantropul Tartuffe, Don Juan, Școala femeilor**?

Articolele lui Pierre Louys nu vizau decît să restituie lui Corneille paternitatea comediilor de caractere ale lui Moliere, maternitatea continuînd să-i incumbe acestuia. Cu timpul, crescînd zarva stîrnită de intervențiile sale, omul nostru a ales silențiul și nu a mai dat luminii negre a tiparului rezultatele investigațiilor sale. A acumulat, a acumulat, a acumulat la sertar.

(continuare în numărul viitor)

Caragiale – singura soluție? (3)

ASTĂZI nu ne mai putem apropia nemediat de lumea lui Caragiale — s-a spus nu o dată; și pe bună dreptate: expresii, personaje, un mod de a gîndi — toate s-au desprins de multă vreme din paginile sale, au intrat în gîndirea și în vorbirea noastră: citindu-l pe Caragiale afli ceea ce știai, ceea ce se strecurase, pe furiș, între stereotipiile care compun viața noastră cotidiană. Chiar înainte de a-l fi citit și înțeles, îi asimilasem esențele, selecționate cu mai multă rigoare decît dacă l-am fi studiat îndelung.

Faptul acesta mărturisește că personajele lui Caragiale au fost mereu privite cu simpatie de publicul larg; disprețul sau ura le-ar fi lipsit de o asemenea condiție. Sînt personajele lui Caragiale benigne, tonice, capabile să amuze, cum le socotesc unii critici; sau sînt îngrozitor de vulgare, dezolante în vidul lor sufletesc, cum le văd alții?

Pentru a face lucrurile mai ușor de urmărit, să comparăm lumea lui Caragiale cu aceea a lui Gogol (cu care a mai fost asemănat). Personajele lui Gogol evocă o umanitate deznădăjduită, lipsa ei de speranță e copleșitoare; o ierarhie neînduplecată, căreia oamenii i se supun într-un ritual faraonic, fără crîcnire, care îi apasă ca pe însuși destinul lor; aici fiecare individ e ținut de treapta sa socială și nici o forță nu-l va elibera. În această lume e loc numai pentru supunere fără condiție — sau pentru opoziție anarhică la orice fel de ordine. Străzile înghețate ale Petersburgului, străbătute de umilul funcționar, pentru care superiorul ierarhic e o umbră uriașă, copleșitoare, acoperind tot ceea ce înseamnă viață, se fixează în memoria cititorului ca un coșmar. Teroare a ierarhiei și în **Revizorul**, însoțită de degradarea prin servilism, stare de agregare a existenței în anumite structuri sociale.

Nimic din aceste abisuri, din aceste zdrobitoare discriminări sociale la Caragiale: nici în **Două loturi**, poate cea mai gogoliană scriere a autorului român, nu vom întîlni o atmosferă asemănătoare. Lumea lui Caragiale e fundamental democratică. Mic funcționar, Mitică se respectă și își găsește, în cele mai vitrege împrejurări, un loc de retragere, un spațiu ocrotit în care ierarhia nu îl strivește, în care va ști să se răsfețe în „istețimea" lui, definitiv opac la dramatismul existenței. Aerul de familie e privilegiat în universul lui Caragiale; toți sînt rude mai mult sau mai puțin năstrușnice, mai mult sau mai puțin năbădăioase — Goe la diferite vîrste —, acceptate cu egală bonomie. În universul gogolian își face loc forța socială, strivitoare, teroarea; în acela al lui Caragiale familiaritatea, luarea greutăților în ușor, zeflemeaua, acomodarea la conjunctură — absența totală a tragicului. La Gogol, unde totul strivește, implacabil, birocratic, se poate ca schimbarea în bine a vîrfului piramidei să atragă după ea, grație mecanismului inflexibil, o îndreptare pe o cale mai omenoasă. La Caragiale personajele sînt interșanjabile: mai toate au aceeași compoziție intelectuală și sufletească; locul celui de pe o treaptă ierarhică superioară poate fi ocupat fără probleme de cei aflați, pe moment, mai jos. Susul și josul nu au aceeași semnificație ca în lumea lui Gogol. Dintr-o asemenea perspectivă, lumea lui Caragiale, deși dispusă oricînd să ia viața mai în ușor, este mai tristă. I s-a reproșat de atîtea ori că între numeroasele lichele nu se găsește nici un personaj „pozitiv" încît constatarea e un loc comun. Reproșul mi se pare, de altfel, inoportun; autorul nu urmărește o gradare a abjecției (rău, mai puțin rău etc.) ci o mentalitate socială coruptă, filosofia unei lumi definitiv meschine. La Caragiale, pentru că acesta înlătură dintr-o dată orice iluzie, ne-am fi putut aștepta la o reacție de respingere din partea lectorilor; ar fi fost posibil ca disperata perspectivă pe care universul acesta o deschide să trezească, în cele din urmă, repulsie. Dar adevărul e că, așa cum sînt, personajele lui Caragiale i-au devenit cititorului român... simpatice.

Marea familie a lui Mitică nu-i repugnă cititorului sau spectatorului; poate pentru că la Caragiale oricine are, am putea spune, o șansă: o surpriză se poate ivi de oriunde; lumea lui trezește simpatie pentru că, dezolantă la nivelul obștimii, întreține, în perspectivă individuală, optimismul; oricine poate spera că se va „aranja", pînă la urmă, convenabil. Indiferent unde. Indiferent de condiții. O specifică receptivitate la precepte morale egalizează condițiile. Dacă la Gogol condamnarea pare definitivă, la Caragiale se ivește neîncetat o „ocazie": la urma urmei oricine se poate arăta la fel de deștept, la fel de simpatic, la fel de... ca Mitică. Au toți aceeași șansă. Nu e nevoie de eforturi prea mari pentru a intra în pielea lui Mitică; nu trebuie, de fapt, nici un efort.

X

ÎN ULTIMELE decenii studiile, eseurile, articolele dedicate lui Caragiale s-au înmulțit spectaculos. Interesul față de opera sa constituie el însuși un fenomen; crește, s-ar zice, de la o zi la alta. Doar Eminescu, dintre clasici, mai solicită într-o asemenea măsură atenția partizanilor noilor metode critice (susținătorii criticii tradiționale, cum era de așteptat, și i-au revendicat pe cei doi clasici de mult, ca pe un bun ce li se cuvine). Și numai Eminescu, pe de altă parte, a mai fost folosit, în împrejurări speciale, ca „garanție" a unor teorii care depășesc planul esteticului.

Cele scrise în ultimii ani, comparate cu interpretările mai vechi, datorate lui Șerban Cioculescu, Ibrăileanu, Călinescu, Paul Zarifopol, Mihai Ralea, Tudor Vianu impun o constatare: astăzi nu-l mai citim pe același Caragiale pe care îl citeau părinții noștri. Caragiale este tot mai mult receptat ca purtător de cuvînt (dacă nu ca creator) al unei filosofii. Prea puțini critici se mai mulțumesc să vadă în el pe autorul de literatură umoristică, tonică, de critică spumoasă a moravurilor. Se pomenesc, în legătură cu opera sa, cuvinte care altădată ar fi stîrnit zîmbete: abisal, filosofic... Opera lui Caragiale este astăzi receptată, de pildă, ca o etică și ca un îndreptar în materie de idei sociale. Schimbarea de perspectivă nu joacă cel mai mic rol în creșterea continuă a interesului față de opera lui Caragiale.

Mai mulți scriitori tineri mărturisesc a-și fi găsit în Caragiale un precursor: în interviuri, în intervenții publicistice, în texte beletristice etc., referirile la autorul **Scrisorii pierdute** sînt tot mai numeroase.

Lucru cît se poate de firesc, se va zice: scriitorii de seamă devin întotdeauna modele pentru noile generații. În realitate, fiecare racordare a unei generații tinere la un model clasic are rațiunile ei, specifice; și de fiecare dată se preia altceva. Cu adevărat profitabil ar fi să vedem ce anume din moștenirea lui Caragiale atrage astăzi pe scriitorii tineri. Pentru că nu o dată filiațiile devin simple pretexte. Autoritatea unui model poate fi ușor folosită pentru intimidarea eventualilor adversari...

Formula artistică a lui Caragiale e, și asta o știe oricine, tradițională. Discursul său e, limpede, se desfășoară într-un singur plan, scriitorul refuză tot ce este obscur, complicat. Dacă nu ar fi faima autorului, unii dintre campionii modernismului s-ar crede fără îndoială îndreptățiți să privească „de sus" la acest „tradiționalist". Formula tradițională a operei întărește convingerea că, în realitate, autorul **Momentelor și schițelor** are, în linie pur estetică, extrem de puțini urmași.

Cîți din cei care declară a fi studiat la școala lui Caragiale au învățat cu adevărat ceva din lecția artei sale? Mi-l închipui coborînd printre pretinșii săi moștenitori și îl văd nu numai renegîndu-i, dar chiar aflînd în modul lor de a face literatură, noi prilejuri de zeflemea: este știut scepticismul lui Caragiale față de „modernism" (ceea ce părea modern în epoca sa a devenit, pentru tinerii zilelor noastre, curat... tradiționalism); făcînd din rigoare principiu niciodată încălcat, Caragiale n-ar fi acceptat cu nici un chip „dezordinea" modernilor; ce să mai zic de previzibila reacție a riguroasului stilist, a acestui atlet al rigorii și clarității, față de ideile textualiste — de ideea textului care... se scrie singur, de pildă...

E limpede că nu de o moștenire artistică este vorba: spiritul artei lui Caragiale e greu de reconstituit astăzi, cînd literatura se orientează după alte coordonate. De la Caragiale e revendicată nu arta, ci spiritul, atitudinea față de anumite valori. Ironia, mai exact spus zeflemeaua, atrage pentru că e o soluție lesnicioasă, o armă de apărare —, sau, cine știe, una de atac.

Dar dacă I. L. Caragiale este revendicat nu pentru arta sa, ci pentru atitudinea față de anumite valori, pentru idei, atunci el trebuie văzut ca un filosof, ca un conducător spiritual. Iată motivul pentru care se vorbește tot mai mult de „filosoful" Caragiale: în spatele autorității artistului este revendicată, încetul cu încetul, o nouă autoritate; un alt Caragiale, un Caragiale pe care cu siguranță Caragiale însuși nu-l prevăzuse.

*

* *

SPIRITUL de zeflemea. Admiratorii zeflemelei (și sînt atîția...) lasă a se înțelege că ea e manifestarea calităților celor mai înalte: inteligență, independență de gîndire, curaj, superioritate intelectuală — superioritate intelectuală mai presus de orice... Zeflemeaua ar fi, zic ei, expresia acestor însușiri, o gratuită, ca orice formă de artă, sinteză a lor.

Înțelegători cu zeflemeaua, nu putem să nu avem însă rezerve în ceea ce privește gratuitatea ei; zeflemeaua e determinată; și nu calitățile enumerate, ci cu totul altceva presupune spiritul de zeflemea, și în primul rînd capacitatea de a sesiza schimbările subtile, uneori imprevizibile ale opiniei publice. Zeflemitorul trebuie să intuiască în ce direcție se îndreaptă simpatiile și cît de departe se poate întinde batjocura (la momentul dat și în fața unui anumit public). Ceea ce era luat în zeflemea acum o sută de ani, azi nu mai stîrnește rîsul (excepție fac rarele cazuri în care realitățile respective nu s-au modificat). Zeflemeaua are la Caragiale adresă precisă, e strîns legată de o conjunctură istorică: ea trimite la o epocă și, în cadrele acesteia, la anumite categorii sociale, instituții etc. țintește în mentalitatea introdusă de partidul liberal.

Adaptarea la contextul epocii a făcut ca literatura lui Caragiale să fie mai politizată decît a oricărui alt mare scriitor al nostru. La Caragiale atitudinea politică este absorbită în țesătura operei artistice (Eminescu, la rîndul său profund implicat în politică, i-a consacrat acesteia în primul rînd publicistica).

Constantin PRICOP

Octavian PALER

Confruntări cu avocatul diavolului

(care țin loc de introducere la „Cele zece porunci ale înțelepciunii")

De la „înțelepți" mă aștept la orice. Mă mir însă că și mulți oameni obișnuiți au o optică aproape paradisiacă asupra înțelepciunii cînd știu prea bine că experiența le-a dovedit contrariul. Cît privește înțelepciunea clasică, ea este simplificată, nu o dată, chiar de specialiști. Am parcurs nenumărate studii care-ți lasă, neîndoielnic, impresia că pun la baza înțelepciunii clasice aceste zece porunci :

1. Agață-te de eternitate !
2. Fii senin !
3. Fii prudent !
4. Nimic prea mult !
5. Cunoaște-te pe tine însuți !
6. Iubește claritatea !
7. Fii rațional !
8. Nu da frumusețea pe nimic !
9. Dacă nu poți avea ce-ți place, trebuie să ai măcar înțelepciunea de a-ți plăcea ce ai !
10. Prețuiește doar ce poți poseda !

Sînt poruncile pe care le sîsîie, s-ar zice, șerpii din paradisul clasic. Numai că ele sînt tot atît de ...lene ca sîsîitul originar. Iată ce aș vrea să do...desc, dacă pot.

35

(Avocatul diavolului tace)

36

Cît de bine mă cunoșteam pe mine însumi, cum îmi cerea porunca a cincea ?

În mod normal, ar fi trebuit să știu despre mine ceva mai mult decît știe despre sine un adolescent obișnuit. Rupt de mediul meu natural la unsprezece ani, aveam în urmă, cînd m-am îmbolnăvit, șase ani de aproximativă înstrăinare, în care fusesem deseori pus în situația să mă descurc de ...nul singur, fără sfatul nimănui. Fîntîna în care s-a privit Narcis a fost pentru mine o obligație. Destinul mi-a așezat-o dinainte, cînd încă mai eram copil, și mi-a poruncit : „Privește-te !" Pe deasupra, am fost de mic nesociabil. Firea mea retractilă ar fi trebuit, și ea, să mă facă să devin mai repede conștient de unele lucruri pe care un adolescent cu o fire mai expansivă își poate permite să le amîne pentru mai tîrziu. Cu toate acestea, nu cred că excelam prin vreun plus de luciditate în comparație cu colegii mei. Din contră, ...tem că aveam mai puțină. Dovadă entuziasmul neîngrădit cu care am primit fraza unde Aristotel spune că **avem datoria** să fim fericiți, că a învăța să fii fericit e **o obligație**, sau cam așa ceva. Am luat aceste vorbe într-un sens îngust, cu credința, o, Doamne, că o asemenea datorie poate fi dusă la capăt, ca orice datorie, dacă te străduiești și pui tot sufletul în strădania ta. Fericirea depindea, așadar, în mintea mea, la șaptesprezece ani, de conștiinciozitatea cu care e dorită ! Nici mai mult, nici mai puțin. Iar înțelepciunea reprezenta, firește, o simplă problemă de rețete și de seriozitate.

Spre norocul meu, mijloacele de care m-am folosit erau în contradicție cu scopul. M-am apucat să învăț „măsura", procedînd în exces ! De fapt, aceea a fost perioada în care am nesocotit cel mai mult îndemnul „nimic prea mult". Și totul se petrecea cumva pe dos. Mă fermeca solidaritatea neasemuit de frumoasă a dioscurilor, dar n-aveam nici un prieten. Mă îndrăgosteam de uscăciunea cerebrală a zeiței înțelepciunii, în vreme ce eram un sentimental. Admiram claritatea în vreme ce încercam să aflu cît mai puține despre nenorocirile războiului... Ce s-a petrecut cu mine în pasiunea pentru Elada contrazice flagrant o constatare pe care înclin s-o fac adesea : că partea negativă a bilanțului meu e alcătuită nu atît din lucruri pe care le-am făcut rău, cît, mai ales, din ...spite cărora nu le-am cedat. Și am pus atîta entuziasm în fuga mea de viață ! Mă întreb chiar dacă aș mai fi capabil de o asemenea dăruire. Nu ... de mirare că mă abat de la regula că, odată însănătoșit, bolnavului nu-i place să-și aducă aminte de boala de care a suferit și că-mi spun astăzi privind în urmă : există, probabil, nu numai prima iubire, ci și prima boală; boala cea mare, a cărei nostalgie o ai toată viața. Poți să mai faci febră, să te înflăcărezi, să visezi, să-ți pierzi cumpătul, dar cum să fii ca atunci ? Un Don Juan ... bolilor intelectuale nu e decît un simulant demn de milă, care trece prin false convalescențe fără ... fi suferit de nimic serios.

Oricum, am vrut, se pare, mai mult decît eram în stare să primesc sau așteptam altceva decît găseam în cărțile pe care le citeam lacom. De aceea, cînd am încercat să trag unele concluzii practice m-am izbit de dificultăți. Nu mă dumiream deloc ce să păstrez, ce să pun deoparte. Mi-am dat seama că stoicii cereau o disciplină prea aspră pentru mine și o forță de a renunța de care nu mă vedeam capabil; în plus, liniștea stoică în fața sorții mi s-a părut nu numai greu de cucerit, ci și cumva nefirească ; dar nu mă puteam opri să admir tăria stoicilor. De pustnici și de cei care așezau butoiul lui Diogene nu într-o piață, ci într-un loc retras, departe de orice zgomot, mi-a fost și mai clar, nu mă puteam apropia cu sufletul împăcat, incapacitatea mea naturală de a disprețui lumea și plăcerile lumești fiind un obstacol de netrecut chiar și în condițiile în care mă găseam, ferit de ispite; în ciuda nesociabilității mele, am priceput devreme că aș înnebuni într-o grotă. Dar ce trebuia să pun în loc ? Pentru sofiști nutream o oarecare simpatie, cu toată faima rea de care s-au bucurat cînd Atena s-a săturat de subtilitățile lor însă năzuințele mele depășeau satisfacția jocului speculativ, deși nu dispuneam decît de un amalgam de filosofie nedigerată și de o înduioșătoare încredere că înțeleptul e cel mai fericit dintre oameni.

M-am învîrtit mai multă vreme în jurul grădinii lui Epicur. Și nu-mi displăcea deloc ce auzeam. Unele dintre recomandările adepților lui Epicur erau întrutotul pe gustul meu. De pildă, felul cum clasau plăcerile în trei grupe: în prima, cele pe care trebuie să le favorizezi ; în a doua cele pe care trebuie să le admiți ; în a treia, cele de care trebuie să fugi. Trebuie să le favorizezi pe cele naturale și necesare, zicea Epicur ; să le admiți pe cele care sînt naturale, dar nu sînt necesare ; și să fugi de cele care sînt nenaturale și necesare. Trebuie să recunosc, însă, că n-am trecut nici de data aceasta de un interes mai curînd teoretic.

37

Un pescăruș țipă. Mă ridic și-l văd cum se lansează în picaj deasupra mării. Îl urmăresc o clipă, apoi mă lungesc din nou pe nisip, cu fața spre cer. În afară de mine nu mai e nimeni pe plajă. Spre seară, țărmul devine pustiu, iar pescărușii capătă curaj. Un adevărat stol zboară în cercuri din ce în ce mai strînse deasupra mea. Dacă păsările acestea înnebunesc și... ? Prostii ! Numai Hitchcock a fost în stare să imagineze că... Așa că ar fi ridicol să mi se facă frică. Aș putea încerca să alung pescărușii cu pietre, dar nu cred că se vor sinchisi de asta. La urma urmei, n-au decît să țipe cît vor. Mai bine să mă gîndesc la altceva. De ce oare zeița înțelepciunii a modelat-o, împreună cu Hefaistos, pe Pandora, care a răspîndit relele în lume ? Asta îmi aduce aminte afirmația din „Odiseea", că zeii urzesc nefericiri pentru ca generațiile viitoare să aibă ce cînta. Ceea ce sună ca o justificare estetică a răului. Ce fel de înțelepciune întruchipează, în fond, Athena ? nu numai prea cerebrală, nu numai prea războinică, nu numai prea austeră, ci și cinică ? Pe Acropole m-am străduit să nu pierd nimic, să văd totul și poate din această cauză am văzut prea puțin. Cum am „văzut" puțin, se pare, în miturile grecești. Și chiar aici... Mă ridic. Observ că pescărușii au invadat plaja. Sînt aceiași pe care-i zăresc deasupra mării în fiecare zi, dar pe nisip au ceva ciudat. Sînt aproape domestici și, totodată, misterioși. Ciocul ascuți și ghearele contrastează cu reacția lirică pe care o declanșează cînd îi vezi, în zbor, executînd grațioase arabescuri. Și mă întreb din nou dacă nu cumva banalitatea e forma cea mai vicleană a misterului.

Diligența poștală

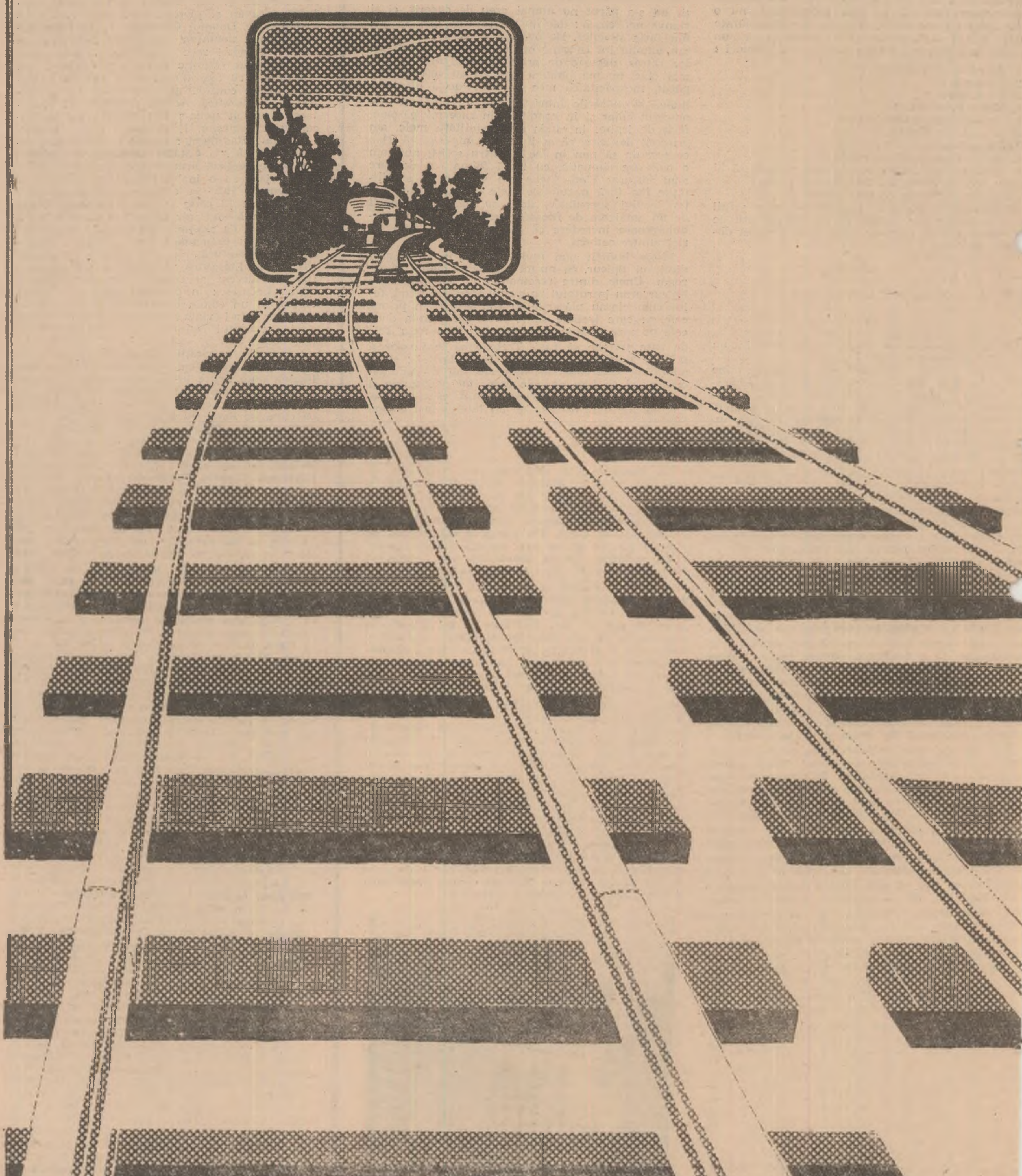
„Relativ,/Pardon." **Bacovia**

Amînînd începerea cursului opțional de **Diligentologie** pentru cînd vom fi mai cu ștaif la scumieră și mai bibiliți la codirișcă, s-o luăm zdravăn și piepțiș. Căci spița roții țiuie a deplasare. Domnul **Gheorghe T. Apetroae (Sibiu)** trimite domnilor Alexandru Dobrescu și Liviu Antonesei zece poeme și „Comentariul eseu intitulat «Soluție zilnică» și «Tablou de duminică», cu rugămintea de a analiza și publica tot ce considerați că prezintă valoare literară și filozofică. Accept corecțiile de redactare." Întrucît unde-s trei puterea crește, riscăm să-l copleșim. Îi răspunde deci, singur, I. Heliade Rădulescu : Quînd va resbumba ultima trumbă..." **Cătălin Dumitrescu (Piatra Neamț)** expediază următoarele „date personale" (transcriem cu o înaltă fidelitate) : „Născut la 5 februarie 1970 în comuna Ceahlău. Studii : Absolvent a 12 clase la liceul Calistrat Hogaș din Piatra Neamț, **(de ce nu ? n.n.)** și a Școlii profesionale de croitorie U.J.C.M. Actualmente muncitor cu **preucupări** (s.n.) artistice : (muzică, foto, literatură, pictură). Familia : neindentificată. În literatură, ziaristică — anonim neafirmat. Aderent al stilului romantic, curentul clasic. Locuiesc : în periferia orașului Piatra Neamț la un cămin de nefamiliști". Sînt mîhnit, dar asta-i viața ! Personal prefer stilul clasic : curentul continuu + becuri la discreție.

Convenția naivității ? Diligența poștală de toamnă își are și ea o tematică ! Prin drăgălășenia unei tinere profesoare (vizitii au succes la corpurile didactice !) sîntem fabuloșii trezorieri ai unor cufere pline cu versuri făcute pe clipă pe dată, după scheme sugerate, de elevii bucuroși de a-și zgiria candoarea pe băncile școlare, nu cu briceagul, ci cu pixul. Exerciții înrourate de creativite. Tema de azi : **Meniul într-un poem !!!** Poftă suprarealistă ! **Pavelescu Claudia. Prăjitura :** „Astăzi am citit o carte : «Prăjituri aromate». /Hai să fac. Nu mă bate mama. /O să-mi zică : «Bună-i treaba» ! /Am turnat în tavă ceapă/Și la prins am pus un bou/Boul strigă : Nu mă pune ! «O să/Te ajut să faci prăjituri bune !»/Pe țînțar l-am stors un pic/Făcînd ciorbă în ibric./Cînd am terminat rețeta/M-am gîndit așa, un pic,/Că uitasem în tigaie/Chiar și cartea de citit." **Mihaleche Nora. La restaurantul »Tuberculul împănat« :** „Intîi putem servi furnici subacvatice la proțap./Apoi ciorbă de cocostîrc și orez orezat,/După acea friptură de fundițe aduse de la Paris/Asortate frumos cu o salată din vis ;/Avem brînzeturi de la o stînă din Lună/Iar ca desert un nap/Ușor prăjit în sos de ciorap./Spre sfîrșit puteți bea coniac alungit/Și cafea cu frișcă afumată./Să mai beți de trei ori și-ncă o dată !" **Rotariu Oana** : „Supa e obligatorie/Dar în ciorba e pe glorie./Dacă mănînci papanaș/Dai în marș./(În India/Se mănîncă Chindia,/In China/Se mănîncă Irina.)/Făină de coadă de papagal./Ciorbă de muștar./Saleuri cu păr/De la bucătarul Măr./Cine m-a pus să vin la cină/La restaurantul dintr-o piuă ?" Copiii (10-11 ani), tot copii. Nu mă pot abține să nu amintesc, totuși, că însuși teribilul adolescent **Rimbaud** (în Fetes de la faim) țipa genial : „Mangez/Le cailloux qu'un pauvre brise,/Les vieilles pierres d'eglises,/Les galets, fils des deluges,/Pain couches aux vallees grises !" Așa că... Nemaivorbind de rețetele culinare ale lui **Edward Lear** (experimentate cu deliciu de **Mădălina Grigoraș** și **Codrin Burduja**) Păcat că se liberarizează prețurile și-atunci cine-o să mai pape salată de cărămizi orientate cu omizi ?

Proba de pistol viteză. Pe **Alexandru WÎLCAN (București)** îl rugăm să nu mai stea „cu urechea deschisă în Eu" fiindcă-i wai de capul Wostru ! Orgasmul la muște : „Totul s-a întîmplat într-un borcan de cremă,/o cremă cu un miros dulce./«Vino dragă și mă sărută» zise munsca către musc,/bălăcindu-se de zor/pe marginea de jos./Muscul, prost ca un bărbat,/Fraier ca un apucat,/s-a aruncat./«Am venit să te sărut» zise muscul către ea,/«Ia-mă, sînt a ta»/Și borcanul s-a închis./Bîzzzz... „Muscul (Iași) În numărul viitor **Brustura ? Cristina Sandu (Iași). Proză scurtă : Ministrul și Grevistul** „Grevistul a stat cîtva timp în minister avînd probeleme foarte mari. Acum a ieșit afară, la aer curat. Deodată, apăru ministrul cu soția lui care discutau secvențe de ședințe și plenare care avuseseră loc într-un pom din apropiere,

Și tu ce vrei ? Viață-n nas și cu papuci de mort ! ? (s.n.) Iată întrebarea !

Georges Bataille

Eros, Marx şi Thanatos

Fragmentul de mai jos se întîmplă să fie extras din romanu Albastrul cerului, ouat de Georges Bataille în 1936 şi editat abia în 1957 la Pauvert. Observaţi că, în el, locul erotanatic, locul întîlnirii lui Eros cu Thanatos, e proximitatea cimitirului din Trier, orăşel renan în care s-a ivit mutantul Marx, mortul viu ce-şi are cartierul general sub pămînt londonez.

Remarcaţi că nu vă vorbesc de erothanatologia lui G.B., nici de mourir de rire, nici de rire de mourir. Pentru erothanatologul nostru, «legea dată de natură e de o simplitate ce sfidează orbirea. Conform acestei legi, viaţa este ţîşnire, exuberanţă, ea este contrarul echilibrului, stabilităţii. E o mişcare tumultuoasă, ce explodează şi se epuizează. Explozia ei perpetuă este posibilă cu o condiţie: ca organismele uzate să cedeze locul unora noi, care intră în dans cu forţe proaspete». Expresia acestei irupţii bestiale a vieţii apare, în Lacrimi şi sfinţi, sub chipul flăcăului coţopenind în ţintirim rural, pe mormintele strămoşilor, cu dragoste pe moarte călcînd, copulînd.

Baiser sur la tombe de Marx: fi-va aceasta o victorie asupra comunismului, asupra thanatocraţiei, asupra erorii hegelianului epigon cu barbă? Să i-o tragi la gingie, în vis măcar mumiei lui Lenin (cum face un locotenent sovietic invadator în romanul lui Dan Alexe), e acesta un triumf asupra bolşevismului ori numai perpetuare de relaţii necrofilice cu fondatorul ororii? Da şi nu. Marx e încă un zombi. Ulianov încă pute la Kremlin. Dar amîndoi au fost vii-vii, înainte de a ajunge morţi vii. Amîndoi au fost practicieni ai scriiturii unimanuale. Aici, cu asta, răspundem şi la întrebarea lui Lyotard din Economia libidinală: «Acum, ce făcea mîna stîngă a procurorului Marx în timp ce scria Capitalul?» Dreapta domnului procuror lucra cu sîrg la op, dar stînga memorul viril cu nesaţ mîngîia. Nu altminteri proceda mongoloidul moscovit cînd pe Hegel conspecta.

În deceniile trecute s-a grăit mult despre burghezul Marx, despre viaţa sa amoroasă şi iubirile sale slujnicăreşti, despre copilul concoctat cu bucătăreasa, a cărui paternitate a asumat-o din prietenie Engelsică, holteiul, amantul junelor muncitoare: unul submina familia burgheză din interior, celălalt dovedea o bună cunoaştere a proletariatului, însă de tip biblic Din nefericire, marxiştii, atît de execraţi dă părosul Karl, au preluat teoria, coneriile, nu minunata lor praxă revoluţionatoare. (Poate cu excepţia mea. Eu, măcar odată, mi-am silit partenera la final de coitus a tergo, să reia ţipătul lui Jean-Marie Benoît: Marx est mort! Din păcate, nu eram marxist.) Nici unul nu a fost sensibil la soluţia suprarealistă, ce nu presupune dictatura proletariatului, himeră evanescentă, ci erotizarea lui prin naţionalizarea nu a mijloacelor de producţie, ci a caselor de toleranţă.

Aici Restif e mare, el, rivalul şi contemporanul Divinului Marchiz. Nu mortul viu din ţintirim anglo-saxon. Restif de la Bretonne a justificat naţionalizarea bordelurilor, într-un memoriu adresat Puterii, cu argumentul că, în caz de răzimeriţă, guvernul are oricînd la dispoziţie regimente de fete expediabile cu sînii denudaţi înaintea nemulţumiţilor Aceştia, văzîndu-le, uită obiectul revendicării lor, şi dispar cu ele în tufişurile învecinate. Aşa ar fi putut repara echiap lui Roman gafa Iliescului: trimitea gagicl înaintea minerilor iar aceştia, în loc să se deplaseze spre Universitate, plecau în pădurile de la Băneasa, unde la urmă, sătui, mulţumiţi, i-ar fi păpat lupul de la grădina zoologică.

MAGISTER EX CAŞVANA VENTUS

Am ajuns la Trier într-o duminică dimineaţa, pe întîi noiembrie. Trebuia să aşteptăm pînă a doua zi deschiderea băncilor. După amiază timpul era a ploaie, dar nici nu ne puteam închide în hotel. Am pornit-o peste cîmpuri, pînă spre o înălţime care domina valea Mosellei. Era frig, ploaia începea să cadă. Dorothea avea o haină de călătorie din postav gri. Părul îi era răvăşit de vînt, era umedă de ploaie. La ieşirea din oraş, l-am rugat pe un mic-burghez cu mustăţi mari, cu melon, să ne arate drumul. Cu o amabilitate neaşteptată, a luat-o pe Dorothea de mînă. Ne-a dus pînă la o răscruce de unde ne puteam orienta. S-a îndepărtat şi s-a întors spre a ne zîmbi. Dorothea l-a privit ea însăşi cu un zîmbet dezamăgit. Cum nu ascultam ce spunea omul acela, puţin mai departe am rătăcit drumul. Trebuie că am mers multă vreme, îndepărtîndu-ne de Mosella, prin văile din jur. Pămîntul, pietrele de pe drumurile desfundate, stîncile golaşe erau de un roşu aprins. Erau multe păduri, ogoare şi pajişti. Am străbătut un codru îngălbenit. Începu să cadă zăpada. Ne-am întîlnit cu un grup de tineri hitlerişti, copii de zece pînă la cinsprezece ani, îmbrăcaţi cu pantaloni scurţi şi veste de catifea neagră. Mergeau repede, fără să privească pe nimeni, şi vorbeau cu o voce stridentă. Totul în jur era trist, îngrozitor de trist: un imens cer cenuşiu care se preschimba cu încetul în nea căzătoare. Mergeam repede. Ne-am pomenit străbătînd o întindere de pămînt arat. Brazdele proaspăt răsturnate erau din în ce mai dese.; deasupra noastră, fără de sfîrşit, zăpada era dusă de vînt. În jurul nostru, era imens. Dorothea şi cu mine, grăbind pasul pe un drumeag, cu faţa biciuită de frig, pierdusem sentimentul că mai existăm.

Am ajuns la un restaurant străjuit de un turn: înlăntru era cald, dar era o lumină murdară de noiembrie; era plin de familii burgheze aşezate pe la mese. Dorothea, cu buzele palide, cu faţa înroşită de frig, nu spunea nimic: mînca o prăjitură care-i plăcea ei. Era şi aşa foarte frumoasă, şi totuşi chipul ei se pierdea în acea lumină, îl înghiţea cenuşiul cerului. La întoarcere am nimerit fără nici o greutate drumul cel bun, foarte scurt, croit şerpuitor prin pădure. Nu mai ningea deloc, sau aproape deloc. Zăpada nu lăsase nici o urmă. Mergeam repede, alunecam din cînd în cînd sau ne împiedicam, şi se lăsa noaptea. În vale, din penumbră, se ivi oraşul. Se întindea pe celălalt mal al Mosellei, străjuit de turle înalte, pătrate. Încetul cu încetul, în noapte, nu mai desluşeam clopotniţele. Trecînd printr-un luminiş, am văzut o casă joasă dar încăpătoare, adăpostită sub bolţi de grădină. Dorothea se gîndea să cumpere casa şi să locuiască acolo numai cu mine. Între noi nu mai era decît o dezamăgire ostilă. O simţeam, însemnam atît de puţin unul pentru celălalt, cel puţin din clipa în care dispăruse angoasa. Ne grăbeam spre o cameră de hotel, într-un oraş pe care nici măcar nu-l cunoşteam cu o zi înainte. În întuneric se întîmpla să ne căutăm. Ne priveam în ochi: nu fără teamă. Eram legaţi unul de altul, însă nu mai aveam nici o speranţă. La o cotitură a drumului, un hău se deschise sub noi. În mod ciudat, hăul nu era mai nemărginit, la picioarele noastre, decît cerul înstelat deasupra capetelor noastre. O mulţime de luminiţe, purtate de vînt, luau parte în noapte la o sărbătoare tăcută, de neînţeles. Acele stele, acele opaiţe, ardeau cu sutele pe pămînt: pămîntul unde se înşiruia mulţimea mormintelor luminate. Am luat-o pe Dorothea de braţ. Eram fascinaţi de acel abis de stele funebre. Dorothea se lipi de mine. Îndelung, mă sărută pe gură. Mă înlănţuia, strîngînd cu putere. Era prima dată, după atîta vreme, că se dezlănţuia. Cu înfrigurare ne-am îndepărtat de drum, pe pămîntul arat, cei zece paşi pe care îi fac amanţii. Eram tot deasupra mormintelor. Dorothea s-a deschis; am dezgolit-o pînă la sex. Şi ea mă dezbrăca. Ne-am prăbuşit pe pămîntul mişcător şi m-am cufundat în trupul ei umed, aşa cum se afundă în brazdă un plug bine mînuit. Pămîntul, sub acel trup, era deschis ca un mormînt, pîntecele ei gol mi se deschise ca o groapă abia săpată. Eram încremeniţi de uimire, făcînd dragoste deasupra unui cimitir înstelat Fiece lumină vestea un schelet într-un mormînt, închipuind astfel un cer tremurător, la fel de agitat ca zvîrcolirile trupurilor noastre. Era frig, mîinile mi se afundau în pămînt. Am despletit părul Dorotheei, i-am mîngîiat hainele şi pieptul cu pămîntul proaspăt ce mi se lipise de degete. Sînii ei, dezgoliţi, erau de o strălucire lunară. Din cînd în cînd ne abandonam, lăsîndu-ne în voia frigului, tremurînd: trupurile noastre tremurau ca două şiruri de dinţi clănţănind unul în celălalt.

x

Vîntul urlă sălbatec printre ramuri. I-am spus bolborosind Dorotheei, bolboroseam, vorbeam sălbatec:

...Scheletul meu drag... tremuri de frig... îţi clănţăne dinţii...

Mă oprisem, zăceam peste ea nemişcat, gîfîiam ca un cîine. Dintr-o dată, i-am înlănţuit mijlocul gol. M-am lăsat pe ea cu toată greutatea. A scos un ţipăt înfiorător. Am strîns din dinţi cu toată puterea. În acel moment, am alunecat pe pantă. Mai jos era un ascuţiş de stîncă ieşit în afară. Dacă n-aş fi oprit cu piciorul această alunecare, ne-am fi prăbuşit în noapte, şi aş fi putut să cred, înmărmurit, că ne prăbuşeam în abisul cerului.

x

A trebuit, de bine de rău, să-mi trag pantalonii. Mă ridicasem în picioare, Dirty rămăsese cu fundul gol, lipită de pămînt. Se ridică greu, agăţîndu-mi-se de o mînă. Îmi cuprinse pîntecul gol, pămîntul se încleiase pe picioarele mele păroase; îl îndepărta cu unghiile. Se agăţa de mine. Mă provoca prin mişcări viclene, de o indecenţă nebună. Mai întîi mă făcu să cad. M-am sculat cu greutate, am ajutat-o şi pe ea să se ridice. O ajutam să se îmbrace dar era greu, trupurile şi veşmintele se făcuseră pămîntoase. Pămîntul ne excita tot atît de mult ca şi goliciunea cărnii ei; sexul lui Dirty era de-abea acoperit, sub lumină, aşa că m-am grăbit să-l dezgolesc din nou.

x —

La întoarcere, dincolo de cimitir, străzile oraşului erau pustii. Treceam printr-un cartier de locuinţe joase, cu case vechi în mijlocul grădinilor. Un băieţel veni pe lîngă noi: o fixă pe Dirty cu uimire. Îmi amintea de soldaţii care făceau războiul în tranşee noroioase, dar eram nerăbdător să fiu doar cu ea într-o cameră încălzită şi să-i scot rochia pe lumină. Băiatul cel mic se opri ca să ne vadă mai bine. Dirty cea mare întinse capul şi se strîmbă la el, înspăimîntătoare. Băieţaşul, înţolit şi urît, o luă la fugă.

x

M-am gîndit atunci la micuţul Karl Marx şi la barba pe care a avut-o mai tîrziu, cînd s-a făcut mare. Acum era sub pămînt, undeva lîngă Londra; Marx va fi alergat şi el, pe străzile pustii din Trier, pe vremea cînd era mititel.

Traducere de Mady Solomon

Colectivul de redacţie: Radu ANDRIESCU, Liviu ANTONESEI (redactor şef adjunct), Emil BRUMARU (redactor şef adjunct), Mariana CODRUŢ, Nicolae DABIJA, Nichita DANILOV, Daniel DIMITRIU, Alexandru DOBRESCU (redactor şef), Codruţa Gabriela GAVRIL, Valeriu GHERGHEL, Mădălina GRIGORAŞ (prezentare grafică), Ion HADÂRCA, Nicolae IONEL, Alina MUNGIU, Constantin PRICOP (secretar general de redacţie), Horia ZILIERU.

Administraţia: Bucureşti, Calea Victoriei 133—135, tel. (90) 506618.
REDACŢIA: IAŞI, Casa cu absidă, Centrul civic: telefon (981) 16242
PREŢUL UNUI EXEMPLAR: LEI 5

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA — Sector export-import presă P.O. Box 12—201, telex 10376 prsfir Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66, sector 1